

Raphaël Van Hecke, Sleidinge 1924–2022

MINDERBROEDER, MISSIONARIS IN CONGO, EN SCHRIJVER

In dankbare herinnering aan Achiel De Vos (Evergem, 1924-1989)

William BLONDEEL

INLEIDING

Op 22 april 2022 is Raphaël Van Hecke overleden in het woon-zorgcentrum Ave Maria in Sleidinge. Enkele dagen voordien was hij 98 jaar geworden. Een man met een rijk, geaccidenteerd, boeiend leven. Dat vond hij ook zelf, herinner ik mij uit het enige gesprek dat ik met hem mocht hebben op 7 maart 2018. Zijn verhaal mag best wat ruimer uitgeplozen en gehoord worden vandaag, dacht ik toen. Vroeger dan ik voorzien en gehoopt had, is er nu de aanleiding voor een aanzet.

Bij zijn overlijden wijdden de uitvaartondernemer, enkele regionale media en het webportaal van de Vlaamse katholieke kerk een bericht aan zijn nagedachtenis.¹

*Jeroom Van Hecke, klaar voor Congo,
1 april 1957 (BE, Van Hecke I).*

1 Op de website van het uitvaartcentrum De Piramide <https://www.inmemoriam.be/nl/2022-04-22/raphael-van-hecke/> is het rouwbericht te vinden. Zie verder: Het Laatste Nieuws 22 april 2022: <https://www.hln.be/evergem/voormalig-pastoor-raphael-van-hecke-98-overleden~a0c84356/>;

Ze herinnerden summier aan de grote etappes en keuzes in zijn leven. Ik geef deze hier ook even kort chronologisch weer bij wijze van introductie. Raphaël, roepnaam Raf, wordt geboren op 18 april 1924 in een landbouwersgezin in de wijk de Linde van de toenmalige gemeente Sleidinge, vanaf 1977 deelgemeente van Evergem. Secundair onderwijs volgt hij bij de minderbroeders franciscanen in Lokeren (Waasland) met een onderbreking van enkele maanden in Heusden-Zolder (Limburg), waarna hij in 1942 intreedt bij die zelfde kloosterorde en volgeling van Franciscus van Assisi wordt (ofm, *ordo fratrum minorum*). Hij krijgt de kloosternaam Jeroom, naar Hiëronymus, in de archiefstukken van zijn orde courant Jérôme geschreven, in een mengeling van Frans en Nederlands. Hij wordt priester gewijd in 1949. Bij de broeders franciscanen worden de priesters kortweg pater met toevoeging van de kloosternaam genoemd, in dit geval dus pater Jeroom. De term *frater* wordt gebruikt voor de eigenlijke broeders (niet tot priester gewijd) of voor priesters-in-opleiding. In mei 1957 vertrekt hij als missionaris naar Congo. Tijdens zijn eerste verlof terug in België, 1963, vraagt en krijgt hij de toelating om aan zijn kloosterplichten te verzaken. Hij trekt naar het noordoosten van Frankrijk waar hij welkom is als parochiepriester in het bisdom Verdun, in het departement La Meuse. Tien jaar later keert hij terug naar België en wordt hij aalmoezenier in verschillende Brusselse ziekenhuizen. In 1989 gaat hij weer wonen in zijn geboortestreek, zelfs in zijn geboortehuis, hij verleent wat hulp in het lokaal parochiewerk en wordt op zijn zeventigste nog parochieadministrator (pastoor) in het naburige Evergem-Belzele tot zijn definitieve pensionering vijf jaar later in 1999. Zijn laatste levensjaren brengt hij door in het woon-zorgcentrum Ave Maria in zijn geboortedorp. In de rouwberichten ligt het accent daarnaast opvallend op zijn literaire erfenis onder het pseudoniem Raf Van de Linde. Dat is niet verwonderlijk. Tijdens zijn leven is het immers zijn literaire productie die hem het

Kerknet.be 25 april 2022: <https://www.kerknet.be/bisdomegent/personalia/ep-rapha%C3%ABl-van-hecke-overleden>; Het Nieuwsblad 26 april 2022: https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20220425_94922715; Taptoe 4 mei 2022, p. 15: <https://www.taptoe.be/regionaal-nieuws/oud-pastoor-belzele-overleden>. In de notitie op *kerknet.be* is er op het eerste gezicht iets loos met de lagere wiskunde waar hij plots *de 95-jarige Oost-Vlaming* wordt genoemd en waar de schenking van zijn literair archief aan de bibliotheek van Evergem *twee jaar geleden* wordt gesitueerd. Oorzaak is dat het bericht vrijwel zeker gebaseerd is op een oudere versie die gepubliceerd is op dezelfde site op 8 augustus 2019 waarbij verschillende fragmenten letterlijk zijn overgenomen. In dat jaar 2019 werd hij inderdaad 95 en zijn jongste schenking dateerde van 2017, wat klopt met de twee jaar geleden. Zie <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/levensverhaal-6-de-priester-die-27-boeken-publiceerde>.

meest in de publieke aandacht brengt. En bovendien accentueert de auteur zelf in de herfst van zijn levensjaren de betekenis ervan door zijn literair archief te schenken aan de lokale bibliotheek van de gemeente Evergem. In de praktijk wordt de overdracht in fasen gerealiseerd vanaf 2007-2008 met latere aanvullingen tot in 2017. In augustus van dat jaar onderstreept de gemeente het belang van de overdracht met een tentoonstelling van zijn werk in de bibliotheek. Het Van de Lindearchief wordt momenteel bewaard in drie koffers. De grootste daarvan (I) omvat naast zijn gepubliceerde boeken ook een daaraan gerelateerde grote hoeveelheid krantenknipsels, recensies, interviews en ruimere studies door derden en correspondentie met uitgevers. Daarin zit ook een reeks eerder persoonlijke stukken zoals diploma's, schoolopstellen, foto's, een zeer informatief getuigenis van 2008 met als titel *Raf Van Hecke, ex-jeroom: Bijdrage aan het archief van de provincie van St. Jozef. Mijn franciscaanse periode in België: 1942-1963* en een omvangrijke reeks handgeschreven *overpeinzingen* op soms onooglijk kleine papiertjes. De twee kleinere koffers bevatten ook honderden handgeschreven aantekeningen over samenleving en religie (II) en een tiental geprinte manuscripten waaronder nog verschillende onuitgegeven romans (III).² Een bedenking die voortdurend terugkomt in interviews en recensies, is dat zijn schrijven er altijd is geweest naast zijn eigenlijk voltijds (priester) werk: *Ik heb dan ook veel 's avonds en 's nachts geschreven*.³

Het is niet mijn bedoeling om hier de volledige levensloop van Raphaël Van Hecke verder uit te diepen. Ook al is er aanleiding en stof en goesting in overvloed. Ons gesprek in maart 2018 heeft mij immers zeer geraakt en ik kan enkel veel spijt hebben dat het door een toevallige samenloop van omstandigheden geen tijdig vervolg meer heeft gekregen. In mijn notities van toen heb ik drie kernwoorden omcirkeld: minderbroeders, Congo, literatuur. De volgorde heeft geen

2 De informatie over de overdracht put ik uit notities bij de gedeponeerde stukken en een mededeling door bibliothecaris-coördinator Brenda De Windt naar aanleiding van mijn eerste consultatie van het materiaal op 7 september 2022. Waarvoor dank. Ik vermeld deze vindplaats verder als BE, Van Hecke I, II of III. Het getuigenisdocument is een print van 11 pagina's; niet gedagtekend maar op basis van een verwijzing in het stuk zelf te dateren in 2008; niet gehandtekend maar ingetikt in de ik-vorm. Dit document heb ik niet teruggevonden in het ofm-archief dat ik heb kunnen inzien in het KADOC. Het document in kwestie vermeld ik verder als BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*. Het materiaal in de koffers bevindt zich in voorlopige bewaartoestand. Een snelle deskundige archiveringshand is wenselijk.

3 BE, Van Hecke I, Citaat uit *Hij kan het schrijven niet laten*, in de Bijlage *Kijk op weekend van Het Volk*, 14-15 oktober 2000.

belang. Een volwaardige biografie zou al zeker die drie sporen en hun interactie moeten volgen en er rekening mee houden dat elk van die sporen op zich een vat van vragen en veronderstellingen opent. Zo vestigt Van Hecke zelf in ons gesprek de aandacht op de betekenis van zijn naar tijd en maatschappelijke achtergrond nogal vrijmoedige romans en verhalen sinds de jaren 1950 over priesterroeping en seksualiteitsbeleving. Hun betekenis vraagt niet enkel om toelichting vanuit de externe en de eigen interne wereld die hij als schrijver observeert en bewerkt, maar ook vanuit hun weerklink in (katholiek) Vlaanderen bij zijn orde(genoten), uitgeverswereld, schrijversgild, recensenten en lezerspubliek. Hij beklemtoont ook duidelijk graag dat in zijn literaire productie zijn Congo-ervaring prominent aanwezig is, waarbij zijn eigen werkveld – de missie – niet centraal en op zichzelf geïsoleerd staat, wel als (f)actor in het geheel van de koloniale samenleving. Van Hecke legt hier bovendien de lat wel heel hoog voor de biograaf die niet verstrikt wil raken in de verraderlijke dubbelrol van de schrijver-observator en de missionaris-actor. Het spoor van de minderbroeders ten slotte loopt doorheen het hele levenstraject van het kind dat in het landbouwersgezin van de Linde wordt geboren tot de lucide ouderling in het woon-zorgcentrum die in het hoger vermelde *Getuigenis 2008* – voor het archief – nog even zijn eigen essentie samenbalt, zijn echte levensroeping: volgeling zijn van Franciscus van Assisi.

Wat over Raf Van Hecke in de publieke sfeer bekend is, heeft in eerste instantie te maken met zijn schrijverschap onder het pseudoniem Raf Van de Linde (vaak en niet consequent ook met een kleine v gespeld), een schuilnaam die zonder omwegen verwijst naar zijn geboorteplek.⁴ De meest uitvoerige beschikbare levensschets van de auteur dateert van 2000 en is van de hand van Julien Vermeulen, expert in de Vlaamse koloniale letterkunde. Daarnaast zijn bio-biblio-

4 De schrijfwijze van het partikel Van/van verschilt opvallend vaak, van auteur tot auteur en vaak ook inconsequent. Ik gebruik standaard de hoofdletter in Van, behalve wanneer ik een citaat overneem waarin de andere schrijfwijze voorkomt. Raf Van Hecke zelf hanteert in zijn handschrift naar mijn weten drie schrijfwijzen: *Raf Van De Linde* (in een niet geïdentificeerde aankondiging van het boek *Mensen tussen muren* - uitgegeven bij Davidsfonds, 1952 - waarop een handtekening is ingewerkt; in bezit van Mark Van De Woestyne, Eeklo); *Raf Van de Linde* (op de leeswijzer die ik vond in *Van afscheid tot afscheid. Raf van de Linde* (Julien VERMEULEN, 2000) en waarvan merkwaardig genoeg de titel de naam met een kleine v vermeldt) en *Raf v. d Linde* (d zonder punt; BE, Van Hecke I, een notitie op een folder van het Davidsfonds over zijn uitgaven 1966). Evenmin consequent dus. Ik baseer mij rekenkundig op: *Linde* krijgt telkens een hoofdletter, *Van* twee maal, *De* één maal.

grafische schema's te vinden bij Luc Decorte in het cultuurtijdschrift *Vlaanderen* (1990) en via het lemma Raf Van de Linde op de Vlaamse literatuur-website *schrijversgewijs*.⁵ Ik verwijs naar die en andere documenten verder in de tekst en in de noten en in een kort overzicht van bibliografie en archief ter afsluiting.

Alle vermelde invalshoeken vormen het brede kader waarbinnen ik in deze bijdrage kies voor een dubbele focus: de kloosterervaring in België (1950-1957 en 1963) en de Congo-ervaring (1957-1962). Beide topics hebben betrekking op een relatief korte tijdsduur, maar in het leven van Raf Van Hecke hebben ze een heel bijzondere persoonlijke betekenis en ze zijn allebei te situeren in belangrijke maatschappelijke kantelfasen. Ze zijn bovendien beide heel nauw verweven met zijn schrijverschap. De grootste aandacht besteed ik aan de wijze waarop Raf Van Hecke naar koloniaal-missionair Congo kijkt, in het bijzonder in zijn naar vorm wel heel bescheiden publicatie *Schuld in Kongo?* die in 1966 verschijnt onder weer een nieuwe auteursnaam Nestor Delval. De reden voor die laatste keuze ligt in het feit dat dit werkje niet in beeld is gekomen naar aanleiding van zijn overlijden, nochtans in een tijdsgewricht van intense reflectie in België op koloniaal en, ietwat minder, missionair Congo.

Ik ben er mij goed van bewust dat een analyse van het vermelde essay niet volstaat voor de opmaak van een volwaardig profiel van Raf/Jeroom Van Hecke binnen de groep van minderbroeder-missionarissen. Daarvoor moeten en kunnen ook andere gepubliceerde studies en bronnen aangeboord worden dan die waarop ik mij nu baseer. Ik verwijs daarvoor graag in eerste instantie naar enkele recente publicaties van Congolese auteurs naar aanleiding van 100 jaar franciscaanse aanwezigheid in Congo. In 2021 verschenen van Adidem Ghislain Ndongji *Les Franciscains et l'Implantation de l'Église Locale en R.D. Congo (1920-2020)*, bij Éditions African Bravo Communication in Kolwezi, de stad waar Raf Van Hecke het grootste deel van zijn Congoperiode heeft doorgebracht, en van Nicolas Tshijika Tshifufu de *Chronique illustrée des activités missionnaires – Frères Mineurs (Franciscains) en République Démocratique du Congo (1920-2015)* bij L'Harmattan in Parijs. Beide auteurs zijn zelf franciscaan.

5 Zie Julien VERMEULEN, *Van afscheid tot afscheid. Raf van de Linde*, Uitgeverij De Schacht, Brugge, 2000, 46 p. en Luc DECORTE, *Bio en bibliografie 'van' en 'over' Raf Van de Linde (°1924)*, in: *Vlaanderen* 39/233 (1990), 432-438. De website *schrijversgewijs* is gewijd aan de Vlaamse schrijvers van 1830 tot heden. Zie: <http://schrijversgewijs.be/schrijvers/van-de-linde-raf/>. Op die site is het overlijden van Van Hecke nog niet doorgedrongen (jongste consultatie 16 januari 2023).

Laatstgenoemde bereidt overigens in België nog een doctoraatsverhandeling voor over de politieke rol van de franciscanen in het internationaal gegeerde (begeerde) deel van Katanga in het grensgebied met het westelijk gelegen Angola en de zuidelijke copperbelt van Rhodesië/Zambia. Ik verwijs daarnaar omdat het tekenen zijn van hoe ook de kennisproductie over de missie een gedeeld verhaal is geworden tussen blank en zwart. Op het terrein van de methodologie grijp ik graag terug naar de inspirerende doctoraalstudie van de Leuvense historica Carine Dujardin van 1996 over *Missionering en Moderniteit. De Belgische minderbroeders in China 1872-1940*, een uitgave van Universitaire Pers Leuven en het documentatiecentrum KADOC van de KULeuven, met dien verstande – en dat is een belangrijk gegeven – dat in China de Belgische missionarissen niet functioneren in een nationale koloniale context. Zelf ga ik in deze bijdrage, wat dichterbij de figuur van Raf Van Hecke, toch ook even in op de betekenis van de literaire erfenis die hij nalaat over zijn Congo-verblijf. Daarmee remedieer ik enigszins een van de lacunes die ik vaststel in mijn eigen bronnenmateriaal tot op dit moment. Die lacune heeft te maken met de identificering van de concrete reële activiteit van pater Jeroom op het missieterrein. Mijn verkenning van het archief van de Vlaamse provincie Sint-Jozef van de minderbroeders-franciscanen dat bewaard en beheerd wordt door KADOC, en van enkele andere kleinere depots, brengt tot nu toe daarvoor niet de verhoopde oogst op. Voor wie verder wil gaan, kan aanvullend onderzoek op provinciaal en generaal niveau (Rome) over de relatie tussen de Vlaamse provincie van de franciscanen en de diensten van hun minister-generaal (de algemeen overste) en over de ontwikkeling van de lokale posten in het vicariaat Lulua/bisdom Kamina soelaas brengen, uiteraard voor zover dat materiaal al toegankelijk wordt gesteld. Daarnaast lijkt het mij vooral nuttig om verder te polsen naar eventuele correspondentie van Van Hecke met (oud-) ordegenoten en zijn achterban bij familie en vrienden en de lokale parochie (parochieblad). Het uitvlooiën van missietijdschriften is in die sfeer soms nuttig, maar ik denk vooral aan al diegenen die hem tot op hoge leeftijd zijn gaan bezoeken op diverse verblijfadressen en ook vandaag nog kunnen putten uit de herinneringen aan zijn legendarische verteldrang en -talent.⁶ Bovendien is het niet helemaal onmogelijk,

6 Het verteltalent komt goed tot uiting op de DVD *Interview Raf Van de Linde 18 juli 2017*, beschikbaar in de bibliotheek van Evergem. De DVD is gerealiseerd in de aanloop naar de tentoonstelling van zijn literair werk in dezelfde bibliotheek, 2017. Een van de vragen die daarbij aan bod kunnen komen is bijvoorbeeld de betekenis van het argument dat het *in hoofdzaak familiale omstandigheden* zijn die hem volgens eigen zeggen in 1963 belet zouden hebben om *voorlopig niet naar een ontwikkelingsland terug te keren*. Dat motief haalt hij zelf aan in het antwoord op een vragenlijst

maar toch minder waarschijnlijk, dat iets verder verwijderd archief als het missie-fonds in het vroegere Afrika-archief van het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken en het ondernemingsarchief van de Union Minière du Haut-Katanga, meer bepaald rond de impact van de mijnactiviteit in Kolwezi, bijkomend resultaat verschaffen.⁷

1. MINDERBROEDER, MISSIEDROOM VOOR CONGO, SCHRIJVERSCHAP EN KLOOSTEREXIT⁸

Van Hecke treedt in 1942 in bij de minderbroeders-franciscanen.⁹ Die stap naar het noviciaat in het West-Vlaamse Tielt gebeurt volgens hemzelf *vrij spontaan en wordt ook zo verwacht door ouders, familie en omgeving* na zijn humaniora in de franciscanerschool te Lokeren, met een onderbreking van enkele maanden in het schooljaar 1939-1940 te Heusden-Zolder. In het gesprek met Julien Vermeulen in 2000 relativeert hij dat eerste keuzeproces wat door te wijzen op de combinatie van zin voor avontuur en buien van devotie, het toeval in de impact van rivaliserende rekruteringspaters en materiële

in *Vlaanderen 17/97* (1968), 43. Hoe dit te rijmen valt met het proces van uittreding dat hij dan doormaakt is mij niet duidelijk.

- 7 Voor het archief inzake het Belgisch koloniaal verleden verwijs ik naar Pierre-Alain TALLIER, Marie VAN EECKENRODE, Patricia VAN SCHUYLENBERGH, *Belgique, Congo, Rwanda et Burundi. Guide des sources de l'histoire de la colonisation. Vers un patrimoine mieux partagé!*, Brepols, Turnhout, 2021, 2 volumes, 2294 p. Het archiefmateriaal dat terechtgekomen is bij het vroegere Ministerie van Koloniën en nadien bij het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt sinds enkele jaren geleidelijk overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief 2-depot Joseph Cuvelier.
- 8 Dit hoofdstuk is vooral gebaseerd op het in de inleiding vermelde *Getuigenis 2008* (BE, Van Hecke I) en het handgeschreven document over *Vaarwel aan Gertrude met Aspect I Onderwerp* in KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627. Wanneer ik put uit andere bronnen geeft ik dat expliciet aan.
- 9 De minderbroeders dragen een vrij turbulente geschiedenis mee, met verschillende afsplitsingen. De franciscanen vormen samen met de conventuelen en de kapucijnen (nu meestal met de beginletter k geschreven) de drie takken van de eerste orde binnen de minderbroeders. Carine DUJARDIN biedt in haar vermeld basiswerk over de minderbroeders in China (1996, 89-96) een bondig overzicht over de historische achtergrond van het franciscanisme sinds de stichting door Franciscus van Assisi (1185-1226) en het herstel van de minderbroedersorde in België in de 19de eeuw, en verder vanuit het perspectief van de Chinamissie. Recent op 16 mei 2022 zijn de Nederlandse en Vlaamse minderbroeders officieel één provincie geworden. De franciscanen gebruiken een heel specifiek termenarsenaal voor onderdelen en titulatuur binnen de orde, zie daarvoor <https://www.minderbroedersfranciscanen.net/contact-links/woordenlijst>.

condities van praktische haalbaarheid zoals afstanden.¹⁰ Hij wordt priester gewijd op 30 januari 1949 te Sint-Truiden – wellicht de meest bekende franciscanerplek ooit in Vlaanderen – en volgt nadien nog in de traditie van zijn orde een bijkomend opleidingsjaar voor de zogenaamde *eloquentia sacra* (gewijde welsprekendheid) in Turnhout.¹¹ Tussen de voltooiing van zijn priesteropleiding en zijn vertrek als missionaris naar Congo in 1957 begint al heel snel wat hij in het *Getuigenis 2008* noemt zijn *persoonlijk gehaspel met de orde, in de persoon van de toenmalige provinciaal* (overste van de Vlaamse provincie Sint-Jozef van de minderbroeders-franciscanen). *Ik was liefst zo gauw mogelijk, na het jaar pastoraaltheologie in Turnhout (...) naar Congo vertrokken* voegt hij eraan toe, maar zijn overste stuurt hem in plaats daarvan naar de universiteit van Leuven. Bovendien, niet om er Germaanse – zijn voorkeur als hij toch naar Leuven moest, gelet op zijn belangstelling voor taal en letteren – maar wel sociologie te gaan studeren (politieke en sociale wetenschappen, 1950-1953).¹² De expliciete verwijzing naar Congo wijkt af van wat een andere bron aangeeft over zijn eerste geografische voorkeur inzake missie-territorium. *Raf van de Linde had na zijn priesterwijding in 1949 zijn aanvraag gedaan om als missionaris naar Chili (Z. Amerika) te vertrekken* is te lezen in een archiefdocument dat ik enkel kan identificeren als een korte biografische, handgeschreven, schets over – niet dóór – schrijver Raf Van de Linde in een beschouwing rond de roman *Vaarwel aan Gertrude*.¹³ Helemaal onmogelijk is dat niet vermits, na de stichting van de communistische Volksrepubliek China in 1949 met het bijbehorend virulent anti-katholicisme, (enkel) Chili en Congo overblijven als missie-bestemming voor de Vlaamse franciscanen. Ik heb daar echter geen enkele verdere bevestiging van, eerder een aantal tegenindicaties. Van Hecke zelf vermeldt in zijn *Getuigenis 2008* dat Congo-missionarissen voor nieuwe collega's aandringen *op een betere kennis van het Frans*, zonder evenwel die vraag precies te dateren. Zeker is dat hij in augustus-september (en wellicht nog enkele dagen in oktober) 1950 aan de Alliance Française in Parijs een leergang Franse taal- en letterkunde volgt met als gevolg zelfs dat hij

10 Julien VERMEULEN, *Van afscheid...*, 13.

11 De laatste minderbroeders verlieten het klooster te Sint-Truiden in 2019. In de vroegere kloostergebouwen houdt nu nog het museum De Mindere de franciscanergeest en -herinnering levendig.

12 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, citaten op p. 2. Sociologie is een van de vakken in de studierichting politieke en sociale wetenschappen. Deze loopt voor hem over drie academiejaren vermits hij een vrijstelling krijgt voor één kandidatuur ingevolge zijn voorafgaande priesteropleiding.

13 Het document draagt als titel *Vaarwel aan Gertrude*. Het citaat staat onder *Aspect I Onderwerp* (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627). Over de roman in kwestie: zie verder in de tekst.

een maand te laat zijn studie in Leuven aanvangt.¹⁴ Die taalindicaties wijzen dan in elk geval richting Congo. Over zijn studie politieke en sociale wetenschappen wordt hij geciteerd in volgende termen: *Ik had er ongemeen weinig zin in (...), heel die boel van lessen en cursussen steekt me tegen* en wanneer de lessen in Leuven twee dagen bezig zijn zet hij zich maar weer aan het schrijven aan de daarnet vermelde roman waarvoor hij al notities had voorbereid tijdens zijn theologiestudie in Sint-Truiden en in Turnhout, en zelfs al een paar hoofdstukken had geschreven. *Van oktober tot einde december heb ik geschreven, altijd door, met spijt als ik moest ophouden om naar de les te lopen.* Het is pas wanneer hij zich bewust wordt van de mogelijke koppeling van sociologie met literatuur dat hij zich min of meer verzoent met de opgedrongen studiekeuze. *Het oeuvre van Stijn Streuvels, sociaal document* wordt het thema van zijn proefschrift.¹⁵ Binnen de opleiding volgt hij ook de *Practische Leergang: Journalistiek* (aansluitend bij vakken als Geschiedenis van de pers en Beginselen van opstelgenres), wat eveneens mogelijk van aard is om zijn afkeer voor de studierichting te temperen. In een ongesigneerd artikel over pater Van Hecke in *Het Volk* van 28 april 1957, dat de indruk geeft nogal sterk te zijn ingefluisterd door hemzelf, klinkt het zo: *politieke en sociale wetenschappen, met als liefhebberij journalistiek.*¹⁶

De gevoeligheid voor (gemis aan) keuzevrijheid die in 1950 een steen des aanstoets wordt tussen de kloosterling en zijn provincie-overste, steekt enkele jaren later opnieuw de kop op. Het blijft inderdaad

14 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 3-4. De deelname aan de vakantieleergangen in de Franse taal- en letterkunde wordt geattesteerd met het *Diplôme Supérieur d'Études Françaises Modernes*, verworven aan de Alliance Française/École Pratique de Langue Française. Année 1949-1950, 3ième Session, ondertekend op 10 oktober 1950, gecertificeerd door het Franse Ministère de l'Éducation Nationale (BE, Van Hecke I). In de zomer van het volgende jaar behaalt hij nog een certificaat voor Engels aan de Summer School van het The City of London College, gegeven op 17 augustus 1951 (BE, Van Hecke I).

15 *Het oeuvre van Streuvels, sociaal document* wordt later in 1958 uitgegeven door Davidsfonds Uitgeverij in de Keurreeks nr. 69, 276 p., onder de auteursnaam Raf Van de Linde. Voor de manier waarop hij omgaat met zijn studie in Leuven, zie de documenten vermeld onder noot 8.

16 BE, Van Hecke I, Het vakkenpakket en de praktische leergang zijn opgenomen in zijn licentiaatsdiploma politieke en sociale wetenschappen, afgeleverd op 17 juli 1953. Luc DECORTE vermeldt in zijn bio- en bibliografie (1990, 432) expliciet dat Van Hecke politieke en sociale wetenschappen én journalistiek studeert in die jaren, net zoals de site *schrijversgewijs* dat doet. De handgeschreven levensschets in het archiefstuk dat vermeld wordt onder noot 13 wijst ook op die studie journalistiek. Op het betreffend persartikel (in: BE, Van Hecke I) ga ik later nog in naar aanleiding van zijn vertrek naar Congo.

niet bij wat Van Hecke zelf die *eerste grote tegenvaller bij de Minderbroeders* noemt. Onmiddellijk na zijn Leuvense studies, in 1953, is het ditmaal zijn benoeming tot rector (directeur) secundair onderwijs in het (hem bekende) H. Hartcollege van Heusden-Zolder die felle onvrede creëert. Pater Jeroom voelt niets voor het onderwijs, heeft geen enkele ervaring met de leiding van zo een school, en: *mijn missiedroom ging meteen voor langere tijd in rook op*.¹⁷ Tijdens zijn Leuvense jaren had hij nog vernomen dat *er in Congo dringend nood was aan iemand voor de sociale werken. De Union Minière, met administratieve zetel te Lubumbashi (toen Elisabethstad) had haar 'siège d'Exploitation' met honderden blanke en duizenden zwarte werknemers, te Kolwezi, in ons missiegebied. Ik mocht dus hopen dat ik na het behalen van mijn ezelsvel naar Congo zou mogen*.¹⁸ Zijn overste beslist opnieuw anders. Drie jaar later, op 10 juni 1956, richt pater Jeroom een *nederige doch zeer dringende bede* tot de paters capitularissen van zijn ofm-provincie om ontslagen te worden van de directeursfunctie en eindelijk naar de missie van Congo te mogen vertrekken.¹⁹ Ditmaal gaat het licht op groen. De net daarvoor verkozen nieuwe overste geeft hem de toelating om het diploma van gegradueerde in de koloniale wetenschappen te halen aan het Interfacultair Koloniaal Instituut van de Katholieke Universiteit van Leuven (1956-1957) en begin mei 1957 reist hij af naar Congo.²⁰

Of die goodwill van het ordebestuur een vorm van compensatie is voor het feit dat het in diezelfde jaren het been stijf houdt ten aanzien van een andere vraag van Jeroom, namelijk naar het imprimatur voor een nieuwe roman, *En leid ons niet in bekoring*, kan ik niet met zekerheid aantonen, maar het lijkt er sterk op.²¹ Feit is dat de onenigheid rond de interpretatie van de *religieuze gehoorzaamheid* in de loop van het

17 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 5. In dat college had hij zelf nog enkele maanden van zijn humaniora doorgebracht.

18 *Ibidem*, 5.

19 Brief, pater Jeroom Van Hecke - Paters Capitularissen, Heusden (Limb.), 10-6-'56 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627).

20 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 8 (BE, Van Hecke I).

21 *Imprimatur* (Latijn voor dat het worde gedrukt) wordt soms als algemene term gehanteerd voor de procedure van kerkelijke toelating om een boek te laten drukken. In het geval van een auteur van een religieus instituut wordt in principe een volgorde gehanteerd van *nilhil obstat* (niets staat in de weg) door de censor, *imprimi potest* (het kan worden gedrukt) door de reguliere overste, en *imprimatur* door de lokale bisschop. Soms wordt binnen een religieus instituut ook *de licentia superiorum (ordinis)* of *cum licentia superiorum* gebruikt (met de toelating van de oversten), of een andere variante als *approbantibus superioribus religiosus* (bij goedkeuring van de religieuze oversten). Die procedure van kerkelijke toelating is sinds het Tweede Vaticaans Concilie vrijwel in onbruik geraakt.

directeurschap in Heusden nu ook gaan draaien is rond het voor de minderbroeder bijzonder gevoelig terrein van zijn literaire aspiraties. Ze houdt ook aan na de bestuurswissel in 1956 wanneer de vorige overste de censorrol opneemt en zijn opvolger meegaat in diens afwijzing. Ook al wordt de roman door het (vernieuwde) provinciaalaat in een brief van 20 april 1957 *op litterair gebied zeer schoon* genoemd, hij is toch *wat al te geriskeerd*. Het hoofdpersonage, een kloosterling, is *uiterlijk gehoorzaam, maar innerlijk blijft hij ontevreden en zelfs opstandig*. Struikelblok wordt expliciet de *moelijkheid met de gehoorzaamheid*. Deze wordt *tot het einde als iets onmenswaardig voorgesteld*, en *last not least komt nog het zwaar-zwoele geval van Lutgart!*²² De weigering van het imprimatur wordt gebaseerd op twee themata die centraal staan in de globaliteit van het werk van Raf Van de Linde: de religieuze gehoorzaamheid en de seksualiteitsbeleving van de priester/kloosterling.

Het intern dispuut binnen de orde tijdens de wordingsgeschiedenis van de roman *En leid ons niet in bekoring* moet wellicht ook in het licht gezien worden van de externe heisa van enkele jaren vroeger rond een andere roman van de auteur, namelijk *Vaarwel aan Gertrude*. Dat boek wordt gemeenzaam kort samengevat in de trant van een verhaal over de strijd tussen de liefde voor een meisje en de roeping tot het priesterschap.²³ Van de Linde zendt het manuscript zelf in voor de Grote Romanprijs van het Noordstarfonds 1953. De jury (met onder meer Ernest Claes en secretaris Filip De Pillecyn) bekroont de inzending, maar de initiatiefnemende organisatie legt die beslissing naast zich neer wegens morele bezwaren. De jury houdt vast aan haar beslissing, de prijs wordt uiteindelijk toegekend en het boek wordt gepubliceerd door Boekengilde De Clauwaert in 1953, mét de vermelding *De Licentia Superiorum Ordinis* (Met toelating van de oversten van de orde). Volgens de website *schrijversgewijs* betekent het boek zijn *doorbraak in het land der letteren*. Voor de hiërarchie bij de minderbroeders houdt de publieke *herrie rond een bekroond boek*

22 Afschrift van brief van een niet-geïdentificeerde afzender (wellicht de toenmalige provinciaal), Mechelen, Provinciaalaat Paters Minderbroeders – Welverwaarde en Beste Pater Jeroom, 20 april 1957 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627).

23 De herrie wordt uit de doeken gedaan in de publicitaire aankondiging van het bekroonde boek door de Boekengilde De Clauwaert, Leuven, s.d. (voorjaar 1953) (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627). De passus wordt overgenomen door Julien VERMEULEN in: *Van afscheid ...*, 10. Recensent Paul Hardy specificeert: *En bovendien, Gertrude is mooi, zie: Bij Benadering. Dagwerk van een recensent*, De Roerdomp, Brecht-Antwerpen, 1973, 192-194, citaat p. 193.

wellicht eerder een waarschuwing tot voorzichtigheid in.²⁴

Jeroom Van Hecke antwoordt op de afwijzing van zijn overste bij brief van 26 april. Het is in de ontwikkeling van de kloosterling een document van grote betekenis, gebald en rijk, over hoe hij zich voelt en hoe hij de prioriteitenorde van zijn aspiraties afweegt.²⁵ Hij noemt zich niet echt verrast, wel droef maar niet bitter, en tegelijk verwoordt hij de combinatie van een zekere berusting met mildheid en zelfverzekerde, bijna ironiserende, hoop: hij toont er zich bewust van dat *het lijden permanent in een priester aanwezig moet zijn*, maar tevens voelt hij *een klein straaltje menselijke hoop: dat ik een generatie jonger ben*, jonger dan diegenen die de beslissing hebben genomen. Vooral weegt hij de weigering af tegenover zijn keuze voor het priesterschap en zijn drang om missionaris te zijn. De weigering valt hem zwaar: *Want sinds lang had ik beslist: ofwel 'En leid- [sic] ofwel niets meer op dat gebied. Want met de psychologische rem die deze hele zaak die nu drie jaar duurt, over mij heeft gelegd is het mij alleen mogelijk tweede-rangswerk te scheppen. (...) Ik beschouw dit verdict dan ook onherroepelijk en in de meest brede zin als een punt achter alle geschrijf in het Nederlands.* Over wat dit betekent voor zijn houding tegenover het priesterschap, schrijft hij: *Ik heb over deze zaken sinds zes jaar nagedacht en gezien dat ik kon gedwongen worden tot een keuze tussen de litteratuur en mijn priesterschap. Ik blijf overtuigd dat deze keuze er niet mocht zijn en 'En leid' wél, maar als ik móet kiezen geef ik er de litteratuur aan, nochtans met evenveel pijn als ik er de missie zou aan gegeven hebben.* Hier zit een kleine maar toch typerende haak in de redenering. Iets vroeger in de brief schrijft hij immers dat *de weigering (...) mij nochtans zwaarder valt dan dat mij andermaal voor een triennium (drie jaar) de missie zou worden ontzegd.* De tegenspraak wijst er vooral op hoe moeilijk hij de lastgraad kan afwegen. Ze is in feite ook niet relevant meer op dat ogenblik. Naar de missie mág en zál hij vertrekken. En om te schrijven wat hij wil, krijgt hij géén toelating. Hij vindt dan een merkwaardige uitweg, die ik eigenlijk enkel kan verklaren vanuit een zorg voor psychische haalbaarheid: *Misschien was die weigering er nodig om mij helemaal aan Kongo te doen zijn en niet op twee paarden te rijden. Want daar ik de litteratuur niet kan laten, zal deze beslissing mij de sterkste spoor-*

24 Zie de in vorige noot vermelde publicitaire aankondiging door De Clauwaert.

25 Brief, P. J. Van Hecke - Hoogerwaarde Pater Reverende, Sleidinge, 26-4-'57 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627). De term Reverende wordt gebruikt ter versterking van de aanspreking Hoogerwaarde. De bestemming moet de provinciaal zelf zijn. Dat de brief Sleidinge vermeldt als afzendplaats heeft allicht te maken met het feit dat Van Hecke op het punt staat om naar Congo te vertrekken.

slag zijn om mij onverdeeld op de Kongolese talen toe te leggen en te pogen of ik een volk dat geen literatuur heeft er geen kan helpen opbouwen. Spontaan denk ik aan de zin van historica Carine Dujardin in 1996: *Missielucht maakt vrij*.²⁶

Met de prioriteitenanalyse ongetwijfeld nog vers in het geheugen, vertrekt Jeroom Van Hecke enkele dagen later naar de missie. Het manuscript van *En leid ons niet in bekoring* laat hij in de handen van een confrater. Tot hij Congo weer verlaat.

Begin 1963 is pater Jeroom met verlof terug in België.²⁷ Snel blijkt dat de Congojaren de herinnering aan de spanning met zijn ordebestuur niet uitgewist hebben. Er ontstaat een nieuw vergelijkbaar conflict met de ordedecensuur (in eerste instantie in hoofde van de ex-provinciaal met wie het al niet klikte in de jaren vijftig) rond een nieuw manuscript, namelijk dat van zijn eerste Congoroman *Die tijd is nu voorbij*. Hij werkt die roman uit van zodra hij terug in België is, tijdens zijn tijdelijk verblijf in de procure, het klooster in Mortsel. De auteur sluit het boek, naar mijn aanvoelen heuglijk-trots, uitdrukkelijk af op pagina 257 met *Mortsel, 4 april 1963*. Opnieuw botst de ordedecensuur op een aantal scènes. De expliciete verwijzing van Van Hecke naar het feit dat dit gebeurt *in volle concilietijd* illustreert hoe haaks op elkaar hij die twee werkelijkheden ervaart. In zijn *Getuigenis 2008* noemt hij dit *de aanleiding, laat 't mij maar noemen: de oorzaak (...) van mijn vertrek uit de franciscaanse provincie*.²⁸ Wat niet wegneemt dat ook een aantal andere ervaringen, weliswaar in essentie alle gerelateerd aan het thema vrijheid van de kloosterling, wel degelijk duidelijk meespelen. Ook de aanslepende kwestie rond *En leid ons niet in bekoring* hoort daarbij.

26 Aan de kwestie van de mogelijke relatie tussen het aspect van de religieuze gehoorzaamheid en de missiedroom wijdt Carine DUJARDIN onder de suggestieve titel *Missielucht maakt vrij* een korte passus in haar doctoraatsstudie over de franciscaanse missie in China in het kader van hoofdstuk III dat peilt naar een franciscaans missionarisprofiel. Zie haar *Missiönering en moderniteit. De Belgische minderbroeders in China 1872-1940*, Leuven: Universitaire Pers-KADOC, 1996, 146-147.

27 Van Hecke vermeldt in de brief van 3 juli 1963 die iets verder in de tekst ter sprake komt, dat hij terug in België is sinds *voici sept mois* en in een handgeschreven biografische fiche staat hij genoteerd als aanwezig *in patria* op 25 februari 1963 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627). In het gesprek met Julien VERMEULEN (*Van afscheid ...*, 21) bevestigt Van Hecke dat hij in Congo bleef tot eind 1962.

28 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 7. Van Hecke wijst er ook op dat de franciscaanse censor zelf *als de dood is 'voor de aartsbisdommelijke censuur'*. Beide instellingen, aartsbisdom en franciscaans provinciaalaat, zijn in die periode gevestigd in dezelfde stad Mechelen.

Zowat tien jaar na zijn *Vaarwel aan Gertrude* neemt hij nu afscheid van zijn orde. *Ik nam de trein naar Verdun waar ze, volgens een Belgische hoge kanunnik die geen ex-kloosterlingen in zijn diocees wenste, 'tóch alles pakten', bood me aan bij de bisschop, gaf hem de nodige referenties tot wie hij zich kon wenden aangaande mij. Hij nam mij vaderlijk aan – op voorwaarde dat mijn hogere kloosteroverste er zou mee instemmen dat ik de overstap deed.* Alvast de provinciaal van dat ogenblik is hem genegen en hij *heeft mij zonder veel heen en weergepraat uitgeschreven* of, iets verder in zijn tekst, *afgeschreven*.²⁹ Op 3 juli richt pater Jeroom het formeel verzoek tot zijn algemeen overste (de minister-generaal) om gedurende drie jaar buiten het klooster te mogen leven (de toelating tot de zogenaamde exclaustatie). Hij motiveert het verzoek aan de hand van de moeilijkheden met betrekking tot zijn vraag naar een imprimatur en het feit dat hij acht jaar heeft moeten wachten op de toelating om naar de missie te mogen vertrekken. Vooral de relatie met zijn eerste provinciaal in de jaren vijftig is van die aard geweest dat hij niet anders kan – *irrésistible* – dan deze stap te zetten. Het missionarisleven is hem bevallen, maar hij zou niet meer terug kunnen naar het kloosterleven in zijn orde-provincie. Hij heeft dus het gevoel te leven *dans le mensonge*. Hij deelt mee dat hij daarom aan de bisschop van Verdun gevraagd heeft of hij hem zou toelaten als *exclaustratus* in zijn bisdom en deze heeft toegezegd voor een periode van drie jaar. De algemeen overste vraagt bij brief van 3 augustus aan Van Hecke om nog eens na te denken, maar dat valt op een koude steen. In de praktijk blijkt hij overigens al in de loop van juli in het Franse bisdom Verdun te verblijven, eerst in de parochie St. Aubin van de gemeente (Cousances-lès-) Triconville waar hij een zieke priester vervangt en op 8 september installeert hij zich *in een lege pastorij* in het naburige Maxey-sur-Vaise.³⁰ Op de vraag van Julien Vermeulen *waarom naar Frankrijk?* antwoordt Van Hecke: *Omdat geen mens er bekwaam zou zijn me te censureren*.³¹ Hij zal er ongeveer tien jaar blijven.

De bijna zes Congojaren nemen de pijnangel in de positie van Raf Van Hecke als kloosterling niet weg. Een terugkeer naar de kloosterrealiteit in eigen land blijkt voor hem niet haalbaar. Wat ze wel wissen is de dure streep die Van Hecke/Van de Linde in 1957 onder zijn literaire

29 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 9-10; de termen *uitgeschreven* en *afgeschreven* op p. 10.

30 Zie de correspondentie 1963 in KADOC, Archief ofm, D. 2627. Hoe Van Hecke precies terecht komt bij de bisschop van Verdun is mij niet bekend. Gesprekken met oudere franciscanen in Hasselt geven de indruk dat een switch naar die regio niet uitzonderlijk is. Ik heb voorlopig geen spoor van andere/verdere formele stappen in de vertrekprocedure binnen zijn orde.

31 Julien VERMEULEN, *Van afscheid ..., 22*.

ambitie in het Nederlands heeft getrokken. Tijdens zijn Congoverblijf al bereidt hij nieuw werk in zijn moedertaal voor en de eerste jaren na zijn terugkeer worden zelfs een zeer drukke publicatieperiode. Het eerste nieuw boek is al klaar tegen april 1963 en verschijnt na zijn afscheid aan de orde nog in het uitgavenplan 1963/64, het tweede volgt in 1965, beide opnieuw bij Boekengilde De Clauwaert die al *Vaarwel aan Gertrude* had uitgegeven. Bovendien verschijnt in 1965 bij dezelfde uitgever uiteindelijk toch de roman-twistappel van de jaren vijftig *En leid ons niet in bekoring*, zonder het overbodig geworden nihil obstat of imprimatur, maar volgens de auteur wel *in de gekuiste versie*.³²

Tijdens ons gesprek in maart 2018 noemde Raf Van Hecke het vertrek uit zijn orde de grote pijn van zijn leven. Ik herken onmiddellijk het kader, een van de tere punten in de grote maatschappelijke omslag in het Vlaanderen van de tweede helft van de 20e eeuw en in de toenmalige katholieke kerk. Verrassend lijkt mij op dat ogenblik wel zijn vroege datering ervan in de beginjaren vijftig en meer bepaald zijn ervaring van toen in het kerkmilieu. In zijn *Getuigenis 2008* gaat hij daar preciezer op in: *Wat ik mij toen (...) slechts vaag bewust was, maar bepaalde oversten al helemaal niet doorhadden, begin de jaren '50 groeide er reeds, in de opvattingen, denkwereld, houding, tussen oudere en jongere generatie een kloof, met overlopers (niet ongunstig bedoeld!) aan beide zijden, maar die niet meer zou te dichten vallen. Ik vermoed: in de theologie was het duidelijker dan in de andere faculteiten.* En meer nog dan dat kader voel ik de snijdende betekenis van de in zijn ogen nodeloos opgedrongen scheur in zijn eigenste diepste persoonlijk leven. Hij kiest dan wel voor de eerlijkheid en de vrijheid van zijn schrijverstalent en laat het kloosterleven dat hem dat niet toelaat achter, maar verzaakt niet aan het priesterschap en vooral niet aan de essentie van zijn keuze voor de meer dan zevenhonderd jaar oude roep van Franciscus van Assisi. Ik citeer opnieuw uit het *Getuigenis 2008*, het laatste paar zinnen: *Want Franciscus blijft, na Christus, voor mij HET voorbeeld. En als ik, wetend wat ik nu weet, opnieuw tot een orde zou toetreden, dan koos ik opnieuw de zijne*.³³

32 Raf Van Hecke verklaart dat in zijn interview met Julien VERMEULEN in *Van afscheid tot afscheid* (2000, 19). Ik heb zelf niet onderzocht of het mogelijk is om uit te zoeken voor welke passages dat *kuisen* geldt. In zijn *Getuigenis 2008* geeft Van Hecke aan dat het langdurig *steekspel* tussen hem en zijn overste tijdens zijn jaren als schooldirecteur in Heusden-Zolder geleid heeft tot te haastig doorgevoerde veranderingen/schrappingen met de - uiteindelijk vergeefse - bedoeling om het werk toch aanvaardbaar te maken. Dat heeft in zijn ogen de kwaliteit van het boek geschaad. Zie BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 7-8.

33 BE, Van Hecke I, *Getuigenis 2008*, 11.

Helemaal bovenaan het bericht dat zijn overlijden meedeelt in april 2022, klinkt het zo: *Vader Franciscus, arm en nederig, Leer mij leven zoals Gij.*³⁴

2. HET TRAJECT VAN PATER JEROOM IN CONGO, MEI 1957–DECEMBER 1962

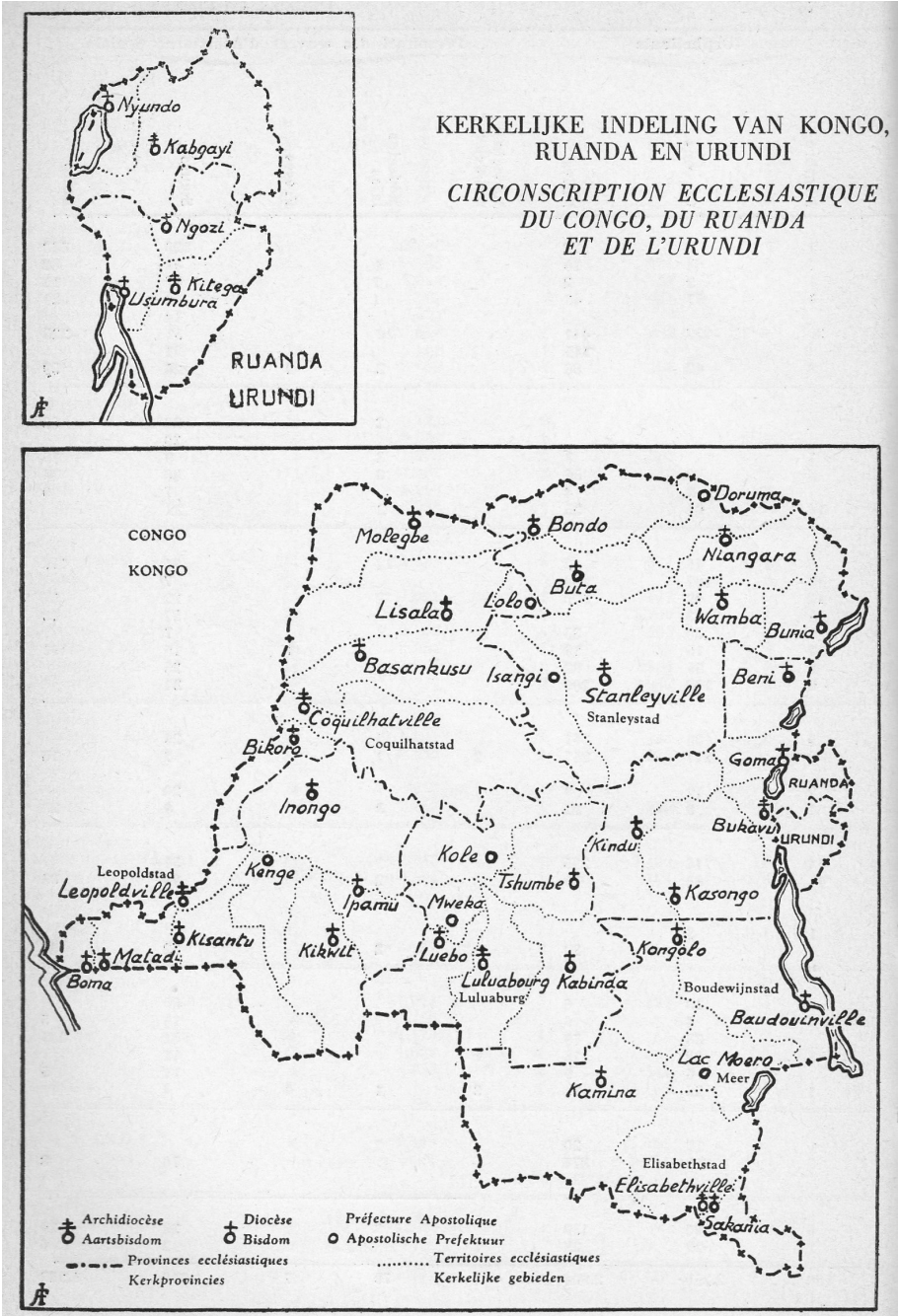
Voor Raf Van Hecke zijn de Congojaren, ook al is hun aantal eerder beperkt, van zeer grote betekenis. De allusie van daarnet op zijn daarmee gepaard gaande publicatiedrift illustreer ik straks onder zijn schrijversnaam. De betekenis reikt zeker ook verder. Congo laat hem immers niet meer los. Dat ervaart iedereen die hem in Frankrijk opzoekt of later in Brussel en nog later in het woon-zorgcentrum te Sleidinge.

Op zaterdag 4 mei 1957 gaat pater Jeroom scheid met een van de *grote Congo-boten*, de Albertville, vanuit de Antwerpse haven. Hij is door zijn orde toegewezen aan het apostolisch vicariaat Lulua, in noordwest-Katanga. Zijn Congoverblijf van iets meer dan vijf en een half jaar zit pal te paard op de officiële overgang van onrustige Belgische kolonie naar de onafhankelijke Democratische Republiek Congo en haar eerste woelige jaren. De onafhankelijkheid wordt geproclameerd op 30 juni 1960. Enkele dagen later scheidt Katanga zich af van de nieuwe staat. Op 17 januari 1961 wordt daar in het zuidoosten in de buurt van Elisabethstad de eerste Congolese premier Lumumba omgebracht.³⁵ Pater Jeroom maakt er ook de officiële overgang mee van missie naar lokale kerk, op 10 november 1959. De apostolisch vicarissen worden bisschop van de Congolese kerk. De buitenlandse missionarissen staan voortaan onder haar kerkelijk gezag. Zijn missietermijn ligt bovendien vanaf 1959 in de aanloop naar en in het eerste jaar van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) dat onder meer de katholieke missiedoctrine grondig zal herformuleren.³⁶

34 Het rouwbericht van het uitvaartcentrum De Piramide, Evergem <https://www.inmemoriam.be/nl/2022-04-22/raphael-van-hecke/>.

35 Zie Ludo DE WITTE, *De moord op Lumumba*, Leuven: Van Halewyck, 1999 en Luc DE VOS, Emmanuel GERARD, Philippe RAXHON & Jules GÉRARD-LIBOIS, *Lumumba. De complotten? De moord*, Davidsfonds, Leuven, 2004.

36 Paus Johannes XXIII richtte op 10 november 1959 de autonome Congolese kerk op waardoor de vroegere belangrijkste missie-structuren, de apostolische vicariaten, nu het statuut van bisdom verwerven. Ter vergelijking: die operatie gebeurde zowat 10 maanden na de aankondiging en 7 tot 8 maanden vóór de formele uitroeping van de politieke onafhankelijkheid. Zie over (de geschiedenis van) die kerkelijke structuren: *Katholiek Jaarboek voor Kongo, Ruanda en Urundi. Annuaire Catholique du Congo, du*

Kerkelijke indeling van Kongo, Ruanda en Urundi (Katoliek Jaarboek voor Kongo, Ruanda en Urundi, 1960-1961. Annuaire Catholique du Congo, du Ruanda et de l'Urundi, 1960-1961, Pauselijke Missiewerken, Brussel, 38).

De minderbroeders-franciscanen waren in Belgisch Congo actief vanaf 1920.³⁷ Het missiegebied dat dan aan hun Belgische Provincie Sint-Jozef/Saint Joseph wordt toegewezen door de Vaticaanse Congregatio de Propaganda Fide (de Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof) wordt in 1934 erkend als het Apostolisch Vicariaat (van de) Lulua. Zijn naam ontleent het vicariaat aan de rivier die ontspringt in het zuiden van de huidige provincie Lualaba, het uiterste westen van de bij ons beter als Katanga/Shaba bekende regio. De Lulua stroomt vrijwel parallel met de grens met Angola noordwaarts naar de Kasai-rivier die zelf uitmondt in de Congostroom. Na de splitsing van de Belgische provincie in de jaren dertig worden de Franstalige broeders gegroepeerd in de nieuwe Waalse Provincie Marie Médiatrice. In 1948 worden zij verantwoordelijk voor de van het vicariaat Lulua afgesplitste Préfecture Apostolique de Moero (oostelijk deel, richting Moero-meer). De Nederlandstalige blijven werkzaam in Lulua. De kerkelijke overste, een Vlaamse franciscaan, draagt de titel van apostolisch vicaris, met de rang van bisschop. Hij is verantwoordelijk voor het eigenlijke missiewerk. Vanaf november 1959 wordt de vicaris officieel bisschop, zijn zetel komt in Kamina. Voor kwesties die te maken hebben met het kloosterleven leggen de minderbroeders-missionarissen in het gardianaat (afdeling) Kamina-Kolwezi verantwoording af tegenover de lokale vertegenwoordiger van de Vlaamse provincie Sint-Jozef. Hij draagt de titel van commissaris.³⁸ Dat blijft ook zo in de fase van lokale Congolese kerk. In die

Ruanda et de l'Urundi. 1960-1961. Brussel/Bruxelles: Pauselijke Missiewerken/Œuvres Pontificales Missionnaires. Het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) werd door paus Johannes XXIII eveneens in januari 1959 aangekondigd. Zie over het concilie verder noot 75.

- 37 Minderbroeders-missionarissen, zowel franciscanen als capucijnen (meestal nu: kapucijnen), waren reeds tijdens de eerste evangelisatiegolf (met start eind 15de eeuw) in Congo actief. In de 19de en 20ste eeuw krijgen beide minderbroederstakken vanwege Leopold II de vraag om mee te werken aan het *beschavingsproject van zijn Onafhankelijke Congostaat*, maar uiteindelijk beslissen de franciscanen pas in 1919-1920 om naar Congo te trekken. De kapucijnen gaan hen daarin voor in 1910. Zie over de beginjaren van de franciscanermisssie in het kader van Leopoldiaans en Belgisch Congo: *Missiën der Belgische Minderbroeders. China Congo Chili*, Mechelen: S. Franciscus Drukkerij, 1922, 100 p. en Ladislav KERKHOVE, *De Belgische Minderbroeders in Congo*, 1934, 50 p. (moet eveneens uitgegeven zijn door de orde zelf); voor de kapucijnen, zie: Kamiel TEUNS e.a. *Honderd jaar Kapucijnen in Congo, 1910-2010. Cent ans de vie capucine au Congo. Cento anni di vita cappuccina in Congo. Mibu monkama mya basango capucins o Congo*. Antwerpen: Vlaamse Minderbroeders-Kapucijnen, s.d. [2010]. 416 p.
- 38 Voor dat bondig historisch overzicht baseer ik mij op een toetsing van de gegevens van de kerkelijke entiteiten in het onder noot 36 vermelde jaarboek 1960-1961, de *Annuaire des missions catholiques au Congo Belge* van

institutionele context is pater Jeroom werkzaam tussen mei 1957 en december 1962.

Enkele dagen vóór zijn vertrek, op zondag 28 april, verschijnt in de krant *Het Volk* een ongesigneerd artikel onder de titel *Sleidinge zendt zijn zonen uit. Pater Jeroom Van Hecke naar onze kolonie*. Het sluit onmiddellijk in de eerste zinnen aan bij de teneur van de belangrijke brief die Van Hecke twee dagen voordien, op 26 april, schreef aan zijn provinciaal en waarvan ik de betekenis hoger heb aangegeven. In het artikel wordt echter op geen enkele manier verwezen naar de achtergrond van het intern dispuut binnen de orde. Dat Van Hecke *er aan denkt voortaan in het Kiswahili te schrijven* en dat *hij dit zeer ernstig meent* wordt nu (enkel) gerelateerd aan een beeld dat hij als missionaris heeft over zijn rol in Congo: *Onze zwarte broeders in Kongo, hebben geen eigen literatuur. Ik meen dat het onze plicht is er hen een te geven. Onze kolonie beschouw ik immers niet als een zuiver wingewest voor onze zaak, doch veel meer als iets waarvoor wij een eigen volk moeten maken. Daarvoor moeten wij onze beste krachten inspannen.*³⁹ Van Hecke herneemt het thema in een bericht dat op 30 april verspreid wordt door het persagentschap C.I.P., het Centrum voor Informatie van de Pers van de Unie van Katholieke Dagbladen in België. Het bericht citeert hem: *Ik vertrek als missionaris naar Kongo en de eerste jaren zal er van letterkundig werk wel geen sprake zijn. (...) Ik ben van mening dat men zich in de huidige omstandigheden helemaal aan Kongo moet geven of thuisblijven. In feite droom ik er eerder van, een volk dat nog geen literatuur heeft, die te helpen opbouwen.* Het citaat wordt overgenomen in *De Standaard* van donderdag 2 mei.⁴⁰ Het lijkt erop dat Van Hecke absoluut die boodschap kwijt wil. Voor iemand die een goeie maand voordien met grote onderscheiding een diploma behaald heeft met vakken als *Volkenkunde, Inlandse talen, Mentaliteit der inboorlingen* is het felle

1935, en de *Kaart van de kerkelijke omschrijvingen, 1950. Algemene Atlas van Congo. De Katholieke Missies in Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi* door Jozef VAN WING sj, Brussel: Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, 1951. Daarnaast zijn diverse historische overzichten beschikbaar in het archief van de orde, meer bepaald in KADOC, Archief ofm, D. nr. 11129/2 en in Generaal Archief ofm Hasselt, Compilatie P. A. Mbuyi, Bundel II en III.

39 BE, Van Hecke I, *Sleidinge zendt zijn zonen uit. Pater Jeroom Van Hecke naar onze kolonie*, in: *Het Volk*, zondag 28 april 1957. Zie voor de betekenis van de brief van 26 april 1957 ook hoger de passus over zijn kloosterexit in 1957 en 1963.

40 BE, Van Hecke I, *Vlaamse romanschrijver vertrekt als missionaris naar Kongo*, in C.I.P.-informatie nr. 102, 30 april 1957, en het artikel onder de identieke titel in: *De Standaard*, 2 mei 1957.

statement over de afwezigheid van Congolese literatuur wel bijzonder merkwaardig. Dat de in Congo zo rijke orale literatuurtraditie en de ontwikkeling van een moderne geschreven literatuur sinds enkele decennia zelfs niet even ter sprake zou gekomen zijn in die opleiding is wel heel moeilijk aan te nemen.⁴¹ De uitspraak lijkt mij enkel te verklaren vanuit een ongelooflijke ontgoocheling van de kloosterling in zijn orde en tegelijkertijd vanuit de psychische nood om een compenserende doelstelling te kunnen formuleren die in staat is om ontgoocheling en ongenoegen weg te duwen nu de realisatie van de missiedroom voor het grijpen ligt. Het is dan ook bijzonder jammer dat ik geen latere reflectie van hem terugvind op de literatuur in Congo en de evolutie van zijn betrachtingen ter zake. Er is enkel de vaststelling die ik hoger al gemaakt heb: in Congo verzaakt hij aan zijn voornemen om niet meer in het Nederlands te schrijven. De lokaal-regionale verkeerstaal Kiswahili hanteert hij in zijn dagelijkse missie-arbeid, bijvoorbeeld in de liturgie, maar van gebruik in een geschreven literaire context heb ik geen spoor.⁴²

Over zijn nabije toekomst in het missiegebied stelt pater Jeroom in het vooruitzicht dat hij zich zal vestigen te Kolwezi en zich bezig zal houden met *missieactiviteit* en *sociale werken*. Die laatste optie had hij vroeger al in gedachten, heb ik hoger aangegeven. Wat is dat concreet geworden?

Zelf concretiseert hij zijn activiteit in Congo enigszins in het gesprek met Julien Vermeulen dat verwerkt is in de brochure *Van afscheid tot afscheid: De zes jaren Congo zijn naderhand, wat ik er ook van verwachtte, de onvergetelijkste jaren van mijn leven geworden en totnogtoe ook de vruchtbaarste voor mijn literaire productie. Ik vertrek in mei 1957. Ik was een tijdlang postoverste in Kamina, deed op eigen aanvraag, maar op raad van de bekende pater Placied Tempels een jaartje stage op een broussepost (dat was in Mangi, bij Kikondja aan het Kisale-meer) en werd, zoals voorzien, dan van 1959 tot 1963 directeur van de sociale werken te Kolwezi. Het was geen gemakkelijke, maar een enthousiasmerende job en ik heb al die tijd zowel met de zogenaamde geëvolueerden als met de gewone bevolking graag samengewerkt. In 1960 maakte ik er de onafhankelijkheid mee en bleef er*

41 Ter inleiding tot die twee thema's suggereer ik graag *De Centraal Afrikaanse woordkunst en de Nederlandse Afrika-literatuur* door Julien VERMEULEN, Rijksuniversiteit Gent, Reeks Africana Gandensia 5, 1988 en *Le Congo belge et son récit francophone à la veille des indépendances sous l'empire du royaume*, Paris: L'Harmattan, 2003, door de Belgische cultuurhistoricus Pierre-Philippe FRAITURE.

42 Voor het gebruik in het kader van de eucharistie, zie: *Nieuws uit de missies*, in: *Kerkelijk Leven/de St Jorisklok* van Sleidinge, 5 februari 1961 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627). Zie ook noot 49 en bijhorende tekst.

tot eind 1962. (...) Al die tijd heb ik bewust niet aan literatuur gedaan, maar heel intens met de zwarte mensen meegeleefd en meegewerkt, mijn ogen en oren de kost gegeven en notitieboekjes volgekrabbeld met aantekeningen. Er zijn er bij met pagina's waar de rode jodiumspatten nog opzitten uit de tijd dat ik een dispensarium openhield. Ondanks de postdipenda-troebelen en alles wat er naderhand nog is bijgekomen, heb ik altijd een boontje bewaard voor Afrikanen. Die blijvende verbondenheid verklaart ook gedeeltelijk waarom ik later voor Brusselse ziekenhuizen koos: daar ben ik hen blijven ontmoeten tot de laatste dag van mijn ziekenhuispastoraal in 1989. Iets verder specificeert hij zijn rol als directeur van de sociale werken van het bisdom Kamina: *Ik hielp daar de K.A.J. uitbouwen, het werk van de syndicaten begeleiden en dus werd ik heel duidelijk geconfronteerd met wat er in die samenleving toen aan het gebeuren was.*⁴³ Dat is het meest uitvoerige gepubliceerd overzicht waarover we beschikken. Het overzicht van Luc Decorte en dat op *schrijversgewijs* zijn veel beknopter maar geven een concreter tijdspad aan voor het verblijf in Kamina en Mangi, respectievelijk 1957-'58 en 1958-'59.⁴⁴ De meest precieze informatie moeten we in principe vinden in de primaire bronnen in het ofm-archief, maar dat stelt wat teleur. Dat geldt meer bepaald voor de rapporten die in principe jaarlijks worden opgemaakt over de referentieperiode 1 juli - 30 juni door zowel de apostolisch vicaris/c.q. bisschop (het kerkelijk gezag) als de commissaris (het religieus gezag). Deze zijn via de algemene overste van de orde finaal bestemd voor Rome, in casu de Propaganda Fide. Zij bevatten zowel personeelslijsten als beschrijvende verslagen of overwegingen. Deze behandelen kerkelijke en religieuze items zoals de lokale clerus, het onderwijs, constructies, en in het bijzonder op het werkterrein van pater Jeroom ook de Action Catholique en de Action Sociale, en gaan tevens in op ruimere maatschappelijke situaties. De verslagen en overwegingen bevatten echter nauwelijks individuele vermeldingen van missionarissen. De rapporten van de commissaris vormen de basis voor een massieve onuitgegeven feitenkroniek (van vele honderden pagina's) die de Vlaamse pater Hildebrand (doopnaam Frans/François) De Roeck ofm (1930-2021) in de jaren 2006-2008 (specifiek

43 Julien VERMEULEN, *Van afscheid ...*, 21 en 27.

44 Luc DECORTE, *Bio- en bibliografie ...*, art. cit., 432. Decorte zit niet correct met de vertrekdatum naar Congo (hij geeft 3 mei aan in plaats van 4 mei) en de functie in Kolwezi laat hij iets te lang gedurende (volle) 4 jaar lopen tot in 1963. Dat geldt eveneens voor *schrijversgewijs*. Van Hecke zelf heeft het in *Van afscheid tot afscheid* van Julien VERMEULEN ook over 1963 maar in het begin van het jaar is hij al terug in het vaderland. Het valt op dat zowel Van Hecke als de vermelde biografen 1959 nemen als beginjaar voor de sociale functie in Kolwezi terwijl de (archieff-)Kalender spreekt van begin 1960 (zie de volgende tekstparagrafen).

voor de missieperiode van Raf Van Hecke) heeft samengesteld over de geschiedenis van de minderbroeders van de Sint-Jozefprovincie in Congo, 1920-1985. De kroniek bevat ook een *lijst der missionarissen* en een levensbeschrijving van *elk* van hen, maar daar vinden we van Jeroom Van Hecke geen spoor. Aangezien dat ook geldt voor andere paters die de orde hebben verlaten, ga ik ervan uit dat dit de reden is van zijn afwezigheid in die rubrieken. Het commissariaat houdt eveneens vanuit zijn zetel in Mpala (nabij Kanzenze, de eerste missiepost van de franciscanen in Congo-Katanga) een rudimentair handgeschreven logboek bij dat heel beknopt bewegingen van het missiepersoneel en bezoekers of bijzondere evenementen registreert (van 13 oktober 1947 tot 10 juni 1969 en van 14 augustus 1975 tot 5 augustus 1977). Een getikte *Kalender 1919-1980* met bijkomende chronologische informatie bevindt zich in het Generaal archief Hasselt, compilatiebundel II van pater Antoine (Toon) Mbuyi. Ten slotte zijn ook een aantal biografische fiches, in verschillende vormen, handgeschreven en getikt, maar heel sober informatief, beschikbaar in het provinciaal archief.⁴⁵ Aan de hand van een onderlinge toetsing van die bronnen kunnen we iets concreter het bestemmingsverloop van pater Jeroom in Kolwezi volgen, maar (voorlopig) niet in Kamina en Kikondja-Mangi.

In welke samenleving komt Van Hecke terecht? Hij komt aan in het vicariaat Lulua op 20 mei 1957 en wordt als *nieuweling Jérôme Van Hecke* opgevangen te Kolwezi, in de parochie Sint-Antonius van Padua, in het arbeiderskamp van de grote mijnonderneming Union Minière du Haut-Katanga (UMHK). Op grond van zijn eigen verklaringen is Kamina zijn eerstvolgende bestemming. Dat hij daar volgens Eeklonaar Mark Van De Woestyne zijn confrater Maurits (klooster-naam Guido) Haazen (1921-2004) vervangt tijdens diens toer van april tot september 1958 in Europa met het 50-koppige knapenkoor Les Troubadours du Roi Baudouin, is zeer aannemelijk. Pater Guido verblijft sinds april 1953 in het *buitengewoonrechtelijk centrum* van Kamina (centre extracoutumier, C.E.C.), de koloniale administratief-juridische term voor inlandse wijk. Hij is er directeur van de lagere school (*centraalschool*) Sint-Bavo. De twee franciscanen heb-

45 De rapportages bevinden zich in het Generaal Archief ofm Hasselt, Compilatie P. A. Mbuyi, Bundel I (Minderbroedersklooster Hasselt). In diens bundel II bevindt zich de *Kalender 1919-1980*, relevant voor pater Jeroom op p. 5-7. Het handgeschreven logboek van het commissariaat te Mpala bevindt zich in KADOC, Archief ofm, D. nr. 11129/3. De feitenkroniek van pater Hildebrand wordt eveneens daar bewaard in D. nr. 11131/1 tot 4. De passus over de agglomeratie van Kolwezi is gespreid over de mappen 3 en 4, 670-766. Biografische fiches bevinden zich daar in D. nr. 2627 en 12445/2 en 3.

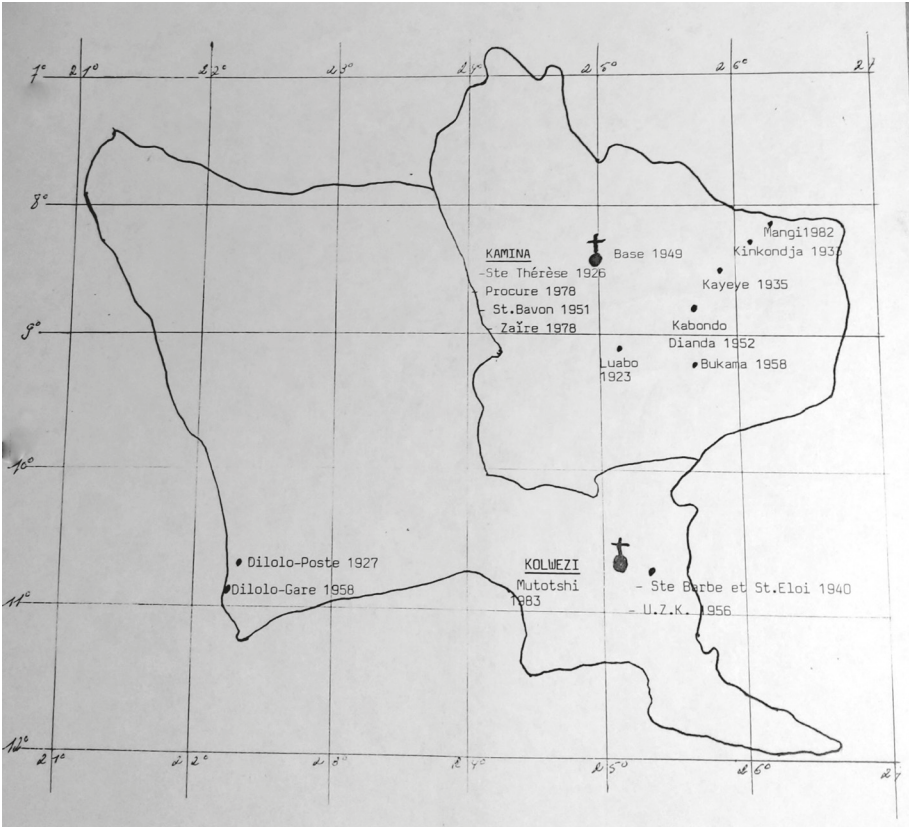
ben mekaar leren kennen tijdens hun humaniorajaren in Lokeren en de latere priesteropleiding binnen de orde. Guido Haazen kent bovendien de herkomstregio van Van Hecke, het Meetjesland, sinds zijn opdracht in Eeklo, 1950-1953, vóór zijn vertrek naar Congo.⁴⁶

Kamina en Kolwezi zijn eind van de jaren vijftig de belangrijkste stedelijke centra van het vicariaat Lulua. De stad Kamina dankt dat vooral aan haar ligging als spoorwegknooppunt en de militaire basis op een 25-tal km buiten de stad. Ze wordt in 1953 tevens de zetel van het apostolisch vicariaat en in 1960 wordt vicaris mgr. Keuppens ingevolge de institutionele overgang van missie naar lokale kerk er ook plechtig aangesteld als eerste bisschop van Kamina.⁴⁷ Daarnaast is pater Guido's knapenkor een sterke culturele troef van de stad waarmee de minderbroeders (en de katholieke Congo-missie in ruimere zin) uitpakken. Het koor is opgericht in 1954, nauwelijks een jaar na de aankomst van pater Guido en krijgt in 1956 de toelating om de titel van *Troubadours du Roi Baudouin* te dragen. De titel wordt toegestaan in het zog van de Congo-rondreis van koning Boudewijn in mei-juni 1955 waarbij hij onder meer de militaire basis bij Kamina aandoet. In 1958 beleven de troubadours hun hoogste triomfen met hun optredens in het kader van de Wereldtentoonstelling (Expo '58) in Brussel. Daar kom ik nog op terug. Bijkomende informatie over het verblijf van Van Hecke in Kamina heb ik voorlopig niet op archiefbasis.

Volgens korte biografische fiches (die overigens Kamina niet vermelden) bevindt pater Jeroom zich in 1959 in Kikondja (vaak ook gespeld als Kinkondja of Kikonja). Die notering kan betrekking hebben op de bijpost Mangi. Dat bevestigt dus de bekende informatie maar ook niet meer. Over *de bekende pater Tempels* die hem Mangi gesuggereerd zou hebben (cfr. het hoger weergegeven citaat bij Vermeulen), heb ik het straks nog en vooral later in het hoofdstuk over *Schuld in Kongo?*

46 Maurits Haazen is iets ouder dan Raf Van Hecke, volgt de humaniora in Lokeren in de periode 1935-41, en treedt net een jaar vóór Van Hecke in bij de minderbroeders. Hij wordt priester gewijd op 2 november 1947. Mark Van De Woestyne is koorlid bij Haazen tijdens diens verblijf in het franciscanerklooster van Eeklo, juli 1950-februari '53. Zie KADOC, Archief ofm, D. nr. 11127/1-2, 12445/2, 6685, 6686, 6687, 6688. Op 12 maart 1953 krijgt pater Guido in Eeklo een spetterend afscheidsfeest en 5 jaar later op 19 juni '58 wordt hij er samen met zijn Congolese troubadours weer feestelijk ontvangen (KADOC, Archief ofm, D. nr. 6685, Personeelsarchieven, Guido Haazen: persknipsels). Zie ook verder aan het einde van het hoofdstuk over *Schuld in Kongo?* en noot 94.

47 *Kalender 1919-1980*, 6 (Generaal Archief ofm Hasselt, Compilatie P. A. Mbuyi, Bundel II).

Het regionaal (minderbroeders)gardianaat Kamina-Kolwezi 1920-1990 (Kadoc, Archief ofm, D. nr. 11129/2).

Begin 60, bericht de Kalender van het vicariaat Lulua/bisdom Kamina, komt P. J. Van Hecke een sociaal centrum inrichten in de cité Manika (vooral K.A.J. en verlaten jeugd). Daarmee gaat de meest stabiele fase in van zijn Congoverblijf. Hij wordt verbonden aan de parochie Notre Dame de Fatima in de cité, de inboorlingenstad van Kolwezi (centre extracoutumier - buitengewoonterechtelijk centrum in de koloniale terminologie). In zijn titel sluipt soms wat variatie: directeur van de sociale werken, directeur van de katholieke en sociale actie van het diocees Kamina, Direct. Oper. soc. en Director Act. Catholicae et sociales of Direct. Oper. Soc. et consultor en directeur van het Sociaal Centrum. Het lijkt wat ironisch dat Van Hecke die als student zijn Leuvense opleiding in politieke en sociale wetenschappen zo verfoeit, nu terechtkomt in een sociaal broeinest. Zo voorzien door zijn toenmalige provinciaal?

Kolwezi in de jaren vijftig, hét mijncentrum van de UMHK, vanaf 1940 een van de snelst groeiende steden in Belgisch Congo, wordt

in elk geval een waar sociaal laboratorium. Waar de rijkdom van de ondergrond (koper, kobalt, uranium, ...) het hart van het grootkapitaal doet kloppen; waar er vraag is naar blanke ingenieurs en zwarte arbeiders, en grote nood aan huisvesting, onderwijs, verkeersinfrastructuur en gezondheidszorg, een ongelooflijk potentieel en enorme uitdaging die ook van de franciscanen om sociale actie vragen, niet nieuw in de missiestrategie, maar wel in specificiteit en in kwantiteit. In de 19de- en 20ste-eeuwse katholieke Congomissie is snel het bewustzijn gegroeid dat pure evangelisatie (religieuze vorming, toediening van sacramenten, eredienst, ...) het meest kans, of sterker geformuleerd énkél kans op succes heeft, indien zij gecombineerd wordt met caritatief werk en ruime maatschappelijke dienstverlening (onderwijs, gezondheidszorg).⁴⁸ In de jaarrapporten van de apostolisch vicaris van Lulua, c.q. bisschop van Kamina, in de periode dat Jeroom Van Hecke actief is in Congo, vormen de items Action Sociale en Action Catholique eveneens een belangrijke passus in de zelfevaluatie van de missieactiviteit. De bijzondere situatie van Katanga als rijke en dus gegeerde mijnregio en haar explosieve etnische tegenstellingen domineren die evaluaties. Zelf concretiseert pater Jeroom zijn sociaal werk rond een dispensarium (gezondheidszorg), K.A.J. en begeleiding van syndicaten. De rapportages van de vicaris/bisschop hebben het over een massa van initiatieven met de medewerking van vrijwilligers, vrouwelijke en mannelijke religieuzen, in de stedelijke kernen en rurale zones over het hele missiegebied. Een greep uit de werkpunten: spaarkassen; mutualiteiten, kindertuinen, consultaties voor zuigelingen, melkverdeling; ouderenhulp, huishoudzorg, vorming snit en naad; divers cultuur- en jeugdverenigingsleven, ontspanning, bibliotheek en cinema. De thema's die Van Hecke zelf in het bijzonder opnoemt hebben in eerste instantie te maken met de arbeidersbevolking. Het verenigingswerk vormt de brug naar de katholieke actie. Voor Kolwezi en Van Hecke is dat van bijzonder belang omdat naast de import van traditionele Vlaamse instrumenten als het Marialegioen, de bond van het Heilig Hart, de Eucharistische Kruistocht, de KAJ, Chiro, Scouts en Gidsen, enzomeer, hier ook een opvallend nieuw religieus experiment ontstaat dat ook buiten stad en vicariaat zal doordringen, de Jamaa-beweging. Het Kiswahili-woord staat voor familie, broederschap, kernbegrip van een *aangepaste* catechesestrategie die geïnspireerd wordt door een Vlaamse franciscaan met wereldvermaardheid, Frans (Placied) Tempels. Ik citeer wat uitvoeriger uit een brief van pater Jeroom die verschijnt in *Kerke-lijk Leven/de St. Jorisklok* van Sleidinge, 5 februari 1961: *Het lijkt u*

48 Zie William BLONDEEL, *Les missionnaires belges en Afrique Centrale, fin 19e-20e siècle. L'évangélisation: pas un monde à part*, in: Afrika Focus, Gent, vol. 2, n° 1, 1986, 93-114.

misschien ongelooflijk, en zeker onverwezenlijkbaar in onze westerse christenheden (?) maar mijn jamaa-mensen (soort Paulusorde voor leken – jamaa betekent gezin-gemeenschap) vergaderen hier drie tot viermaal per week voor 'n paar uur, om louter godsdienstige, evangelische onderwerpen te behandelen en spreken de hele tijd zelf, zowel mannen als vrouwen; en ik kan U verzekeren dat priester of leek die 't voor de eerste keer bijwonen, onder de indruk komen, zelfs van hun gedachtenwereld. Een "messe communautaire" (gemeenschaps-mis) is met die mensen veel gemakkelijker te verwezenlijken als om 't even waar ook en zonder dat er een commentator moet bijstaan; zij doen alles zelf. Ik geef wel in elke H. Mis het Evangelie in hun taal, met de nodige contextuele uitleg, maar de oosterse geest van het Evangelie, verstaan zij verder heel wat gemakkelijker dan wij. Ik geloof dat geschoolde zwarte exegeten (H. Schrift-verklaarders) ons ooit verrassende inzichten gaan brengen. De Jamaa-beweging (soort K.W.B. of beter lekenorde van St.-Paulus) richt zich tot volwassenen, tot gezinnen, vooral uit de werklieden- en eenvoudige klerkenklasse. Daarnaast bestaat nochtans evengoed als om 't even waar elders de volledige gamma van christelijke georganiseerde bewegingen, zoals U die in België kent: familiale beweging K.W.B., K.A.V., nochtans hier minder gescheiden als in België, K.A.J., V.K.A.J. en alle andere jeugdbewegingen.⁴⁹ Het bericht typeert de persoon Van Hecke in zijn verbondenheid met het lokaal sociaal leven, de openheid voor nieuwe vormen van geloofsbeleving en dekloralisering van de kerk als gemeenschap. De invloed van Tempels op Van Hecke is zonder meer duidelijk. Hij bevestigt dat ook zelf in *Schuld in Kongo?* (zie verder) en in *Van Afscheid tot Afscheid* van Julien Vermeulen. Dat bevestigt tevens het belang van het netwerk waarin Van Hecke zich bevindt in Katanga, en meer speciaal in Kolwezi. Placied Tempels verblijft daar sinds 1953 en sinds 1956 meer bepaald in de parochie Musonoi over zowat de hele periode dat Van Hecke in een naburige parochie leeft. In de loop van 1962 vertrekt hij definitief terug naar België (Hasselt), kort vooraleer ook Van Hecke op verlof gaat.⁵⁰

In zijn Kolwezi-jaren wordt pater Jeroom ook nog ingezet voor kleinere opdrachten. In het schooljaar 1960-'61 wordt hij ingeschreven voor een opdracht van 7 uur/week, waarvan 4 voor godsdienstonderricht, in het Boudewijn I College/Collège Baudouin Ier (nu snel van zijn Belgische connectie ontdaan en omgedoopt tot Institut

49 Het artikel is geconsulteerd in KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627.

50 Gegevens uit de kroniek van Hildebrand DE ROECK, *Boek I. Onze missieposten in Congo, Hoofdstuk VI. Agglomeratie van Kolwezi*, 670-766 en *Boek II. Onze missionarissen in Congo*, 367-373 (KADOC, Archief ofm, respectievelijk D. nr.11131/3-4 en nr. 11132/3).

International Kolwezi, in 1963 Lycée Jean XXIII), secundair onderwijs voor Europese en Afrikaanse leerlingen, met een voorbereidende afdeling.⁵¹ Dat is zijn enige link met onderwijs in Kolwezi, hij komt op geen enkele andere leraarslijst voor. Uit het dagboek van Mpala (waarin hij slechts twee maal voorkomt) blijkt zo ook dat hij op 15 april 1962 een driedaagse retraite komt preken voor broeders Xaverianen en juvenisten en dat hij op 3 september van hetzelfde jaar met de Congolese bisschop van Kamina en een confrater vijf zwarte zusters begeleidt voor een eerste contactname op een missiepost.

Van groot gewicht voor de periode waarin Van Hecke in Kolwezi verblijft, is ten slotte de impact van de sociaal-politieke situatie in de regio. *De politieke onrust dwingt de missionarissen de posten Kinkondja, Kayeye, Kabondo-Dianda, Bukama en Mukulakulu te ontruimen. Behalve Kinkondja, dat wonderlijk wordt bewaakt door dorpingen worden de andere posten leeg geplunderd en erg beschadigd*, lezen we in de *Kalender* van het bisdom over september-oktober 1960. In zijn rapportage over 1959-1960 gaat de commissaris uitvoerig in op de actualiteit. Hij vermeldt dat de centrumsteden Kamina en Kolwezi zijn getroffen door gewelddadigheden tussen *les différentes tribus*, maar hij legt vooral de klemtoon op de gewijzigde mentaliteit die het missiewerk overal moeilijk maakt: *Le missionnaire c'est "l'envoyé de Dieu", il est respecté dans cette qualité, mais "cet envoyé de Dieu" est en même temps le frère de race de l'agent de l'état, pour eux l'ennemi ou du moins "l'injuste occupant" de leur pays. En outre ce missionnaire cet "envoyé de Dieu" doit parfois assumer des fonctions (direction d'une école, professorat) payées par l'État. Il est difficile pour les Congolais de faire abstraction de la race et de la nationalité des missionnaires. Tout cela a créé un climat, je ne dirai pas "prononcé hostile", mais quand même "moins favorable" à notre œuvre missionnaire.* Die wijziging van mentaliteit wordt in eerste instantie al vastgesteld bij de directe medewerkers van de missie. Missionarissen worden met de vinger gewezen als oorzaak van alle ellende. Vooral in het onderwijs voelen ze de ontevredenheid: *tous les enfants qui échouaient, échouaient sans rappel, sans espoir de se reclasser ailleurs ... et les missionnaires en étaient la cause. (...) Jusqu'à ce jour l'œuvre missionnaire au Congo a connu un succès extraordinaire, on voyait le résultat de ses efforts ... en outre, nous autres, missionnaires belges, nous sentions chez nous au Congo ... Maintenant nous so mes à l'étranger.*⁵²

51 KADOC, Archief ofm, D. nr. 11162 Lycée/Collège Jean XXIII (1950-1969). Godfried KWANTEN wijdt in KADOC Nieuwsbrief 2017/2, 17 een kort stimulerend artikeltje aan de introductie van het voetbalspel in die school in de jaren vijftig.

52 Bijlage bij het jaarrapport van het Commissariaat 1959-1960 (Generaal

In december 1962, aldus de *Kalender*, verlaat P. Jeroom Van Hecke zijn sociale werken en keert definitief [terug] naar België. In de overgangperiode van 1962-1963 is het juist bijzonder onrustig in dat deel van Katanga. Hildebrand De Roeck schetst in zijn kroniek hoe Kolwezi daarna de wonden likt: *In januari-februari 1963 stond Katanga op de rand van de volledige industriële ondergang. Uno troepen waren ingezet met overvloedig en goed materiaal om het onafhankelijke Katanga-gedeelte (ongeveer twee derden van de Katangese provincie) terug te onderwerpen aan het Congolees gezag. Huurlingen en Katangese soldaten trokken zich terug uit Kolwezi. Iedereen voorzag dat de Katangese mythe uit de wereld ging verdwijnen. Het waren erg tragische momenten toen er gestreden werd over de vernietiging van alle U.M. [Union Minière] installaties in en rond Kolwezi. Bruggen en hoogspanningspylonen waren reeds in grote getale door huurlingen opgeblazen. Een nieuwe uitmoording van ras tegen ras stond voor de deur. In alle U.M. cités waren minstens een tiental rassen vertegenwoordigd. De ramp was niet te overzien. Gelukkig waren er ook nog enkele goed[e] invloedrijke raadgevers die Tshombe overtuigden van het onmenselijke van die verschroeiende aardepolitiek. De overgave werd getekend en het grootste gevaar was geweken. Tenslotte waren alle mensen van goede wil blij met die oplossing. Vol vertrouwen hadden duizenden mensen gebeden tot O.L.V. en Kolwezi kreeg als tweede naam "Maria-ville." In die good-will momenten viel de beslissing - uit dankbaarheid voor Maria - een Mariakerk te bouwen in de C.E.C. missie, O.L.V. van Fatima. De jamaa-mensen met hun Tata Placied hadden de juiste titel voor de kerk gevonden: Mater pulchrae dilectionis. Moeder van de schone liefde.⁵³*

De impact ligt op verschillende terreinen: onrust, gewelddadigheid, vragen over de essentie van het koloniaal en missionair bestel, de wissel van de macht. In zijn rapport over 1961-'63 schrijft de bisschop van Kamina over de Action Sociale en dus over het werkterrein van pater Jeroom: *C'est surtout celle-ci qui a beaucoup souffert des remous politiques.* In 1961 had hij dat al concreter geduid voor de periode 1959-'61 met een verwijzing naar het ontstaan van allerlei nieuwe noden: *protection, logement et entretien d'une foule de réfugiés et de chômeurs*, maar meer nog naar de globale wijze waarop met

Archief ofm Hasselt, Compilatie P. A. Mbuyi, Bundel I).

53 Kroniek Hildebrand DE ROECK, *Boek I. Onze missieposten in Congo, Hoofdstuk VI. Agglomeratie van Kolwezi*, 724 (KADOC, Archief ofm, D. nr. 11131/4). De verwijzing *met hun Tata Placied* in de laatste zin kan enkel begrepen worden in de zin dat de planning van de bouw en de naamkeuze al dateren van vóór 1963 vermits pater Tempels Kolwezi al had verlaten in de loop van het jaar voordien.

een nieuwe realiteit moet worden omgegaan: *l'aide de toutes sortes qui auparavant était considérée comme une faveur à demander aux Missions, ne constitue plus une faveur mais plutôt un droit acquis: le droit du propriétaire vis-à-vis de l'étranger qui occupe ses terres*. De machtsverhoudingen liggen nu anders. De nieuwe uitdaging wordt: leren omgaan met het feit dat *de plus en plus les commandes passent dans des mains congolaises*.

3. HET LITERAIR WERK VAN RAF VAN DE LINDE OVER CONGO

*Wellicht hadden wij in vele zaken ongelijk.
Wellicht ook niet. Wie zal het uitmaken?
Deze roman is geen pleidooi om gelijk, maar
een levend relaas van wederzijds begrip en on-
begrip, de weergave van een stuiptrekking
(Introductie bij *Die tijd is nu voorbij* – Mortsel 4 april 1963)*

Hoe *Die tijd is nu voorbij* nog vóór de eerste eigenlijke letter van die eerste Congoroman van Raf Van de Linde symbool wordt voor een literatuur vol van betoog, van observatie en beredenering, ingepakt in een roman, een verhaal, soms feestelijk en teder, soms ruw en cru. Als een ontbijt met status, dat de weg vrij maakt voor zowel een feest- als rouwmaaltijd, zo ervaar ik het volledig literair Congowerk van Raf Van de Linde. Nog eerst een anekdote: op het titelblad van een getikte versie van het eerste deel van dit eerste Congoboek staat onder de titel: *P. Lumumba, 1 juli 1960*.⁵⁴ Dat de titel verwijst naar de officieel onverwachte toespraak van de eerste Congolese premier Patrice-Emery Lumumba, ter gelegenheid van de plechtige proclamatie van de onafhankelijkheid, lijdt geen enkele twijfel. Alleen, de zitting had plaats op donderdag 30 juni en niet op 1 juli. Maar belangrijker: de verwijzing naar Lumumba is niet opgenomen in de gedrukte boekversie. Het is mij niet bekend of de auteur bij de uitgever heeft aangedrongen.

Het Congoverblijf van Jeroom Van Hecke wordt in de berichten naar aanleiding van zijn overlijden en in de permanente digitale biografische notitie op *schrijversgewijs* (enkel) gekoppeld aan de titels van een reeks publicaties op naam van Raf Van de Linde. Verdere inhoudelijke analyse van hoe hij Congo en zijn missie beleeft, moeten we daar niet zoeken. Evenmin op *kerknet.be*. Als we meer willen weten, moeten we dus in eerste instantie terug naar de gepubliceerde geschriften van Van Hecke zelf, zowel de fictie (zijn romans)

54 KADOC, Archief ofm, D. nr. 2627.

Boekomslag van Die tijd is nu voorbij.

als non-fictie (één essay). Dat laatste, daar gaat het mij om. Fictie bereidt dat pad wel voor. Zeker door de wijze waarop deze auteur literatuur bedrijft. Verschillende recensenten-literatuurexperten, niet noodzakelijk Congo-experten - wijzen inderdaad op het stilistisch eerder journalistiek-betogend dan literair-verhalend karakter van zijn werk.⁵⁵ De literatuur maakt in die zin de overgang naar het essay relatief vloeiend. Zij omvat met betrekking tot Congo voor eerst een romantrilogie met *Die tijd is nu voorbij* (1964), *De Moeloeba Catteeuw* (1965) en *Aas voor de leeuwen* (1967), telkens uitgegeven bij De Clauwaert, Leuven; daarnaast twee verhalenbundels *De weg is zo lang* (1969) en *Toen werd alles anders* (1970), uitgegeven bij D.A.P. Reinaert-Uitgaven Brussel, en acht jeugdverhalen (in de Stef Morelreeks), eveneens bij D.A.P. Een ietwat losser verband is er met de recentere relatie-roman *Het verborgen leven van Gillis Goedhals* (Leuven: De Clauwaert, 1986, twee boekdelen), een van zijn meest bekende werken, die zich eveneens voor een belangrijk gedeelte afspeelt op de achtergrond van missiebouwswerken in een *Afrikaanse kolonie*. De auteur schrijft die publicaties in beperkte mate tijdens en vooral ná zijn Congolees verblijf, vooral in Frankrijk. *Al mijn romans (...) vormen telkens als het ware de afsluiting van een levensperiode en de afrekening ermee.*⁵⁶

Raf Van de Linde behoort tot de generatie Vlaamse schrijvers die in de eerste drie postkoloniale decennia van de Vlaamse koloniale literatuur een vooraanstaande rol spelen. Onder hen, opvallend, drie minderbroeders. Naast Raf Van De Linde is dat Jac. Bergeyck, alias voor Jaak Theuws (1914-1991), eveneens een franciscaan, en Guido Tireliren (1932-2014), een kapucijn. Een van de meest met die literatuur vertrouwde Vlaamse onderzoekers, taal-en literatuurdocent Julien Vermeulen, voelt bij hen vooral de impact van *het pijnlijke afscheid van Kongo: De stem van de post-dipenda auteur klinkt scherp, hard, rauw, soms verbitterd en vaak melancholisch.*⁵⁷ Het belang van

55 Bijvoorbeeld André DEMEDTS in zijn bespreking van *De Moeloeba Catteeuw*, in: Het Nieuwsblad, 17 september 1965 (laatste paragraaf); Bernard KEMP over dezelfde roman, *Wie de moed had om te blijven ... Nog twee Kongo-romans*, in: De Standaard, 18 september 1965 (onder de tussentitel *Verschil van stijl*) en Paul HARDY over *Aas voor de Leeuwen* in: *Bij benadering ...*, 202.

56 Hoe de auteur zelf terugkijkt op zijn *productieproces*, is te lezen in het cultuurtijdschrift *Vlaanderen* 17/97 (1968), 43-44.

57 Zie Julien VERMEULEN, *Een kwarteeuw Afrika-literatuur in Vlaanderen (1960-1985)*, in: *Ons Erfdeel* 29/1 (1986), 77-85. Voor het woord *dipenda* zie verder noot 73. Vermeulen wijdde in 1990 een kort artikel aan Van de Linde afzonderlijk in het tijdschrift *Vlaanderen* (39, 425-427) en in 2000 een volledige brochure, *Van afscheid tot afscheid. Raf van de Linde*. (Nota

die literatuur als toegang tot de koloniale samenleving en tot het mysterie van het verhaal *dat wie ooit van Afrika geproefd heeft, met zijn hart blijft hangen in dat continent, dat land, bij die mensen is onmiskenbaar*.⁵⁸

Bij Van Hecke/Van de Linde lezen we over het dagelijks leven bij en tussen blank en zwart, in turbulente jaren, in een turbulente regio, tijdens de plotse en snelle politieke dekolonisatie en de blanke aftocht en in het hoogtij van de emancipatiedrang van de nieuwe Congolese elite (*évolués*) en de droom van snelle maatschappelijke opgang van de andere stedelijke (klerken, arbeiders) en rurale bevolking. Midden ook de uiteenspatting van die zeepbel in muiterij,

bene: ook Vermeulen is niet consequent in de schrijfwijze van het pseudoniem; in de titel hanteert hij de kleine letter v, in de tekst zelf heeft hij het ook over Van de Linde). Van de drie genoemde missionarissen-schrijvers verwerft Jac. Bergeyck, pseudoniem van Jaak (ook Jacques) Antoon (kloosternaam: Theodoor) Theuws het meest bekendheid, vooral met zijn tekening van de missionarisfiguur Leo in de roman *Het Stigma*, uitgegeven bij het Davidsfonds 1970. Hij wordt beschouwd als de Nederlandstalige auteur met het grootste invoelingsvermogen voor de Afrikaanse cultuurtradities. Hij is daarnaast vooral bekend als academicus-antropoloog over de Luba-etnie. Zie ook Julien VERMEULEN, *De missionaris en de literatuur: Jac. Bergeyck*, o.f.m., in: Vlaanderen 39/229, januari-februari 1990, 10-17 en William BLONDEEL, *De (ir)relevantie van de missie-geschiedenis. Toepassing: Kongo-Zaïre* (in: AVRUG-Bulletin, 7/3-4, september-december 1980, 6-7) over de relevantie van de blanke Congo-literatuur en in casu van Jac. Bergeyck.

Pioniers in de studie van de Geschiedenis van de Vlaams-Afrikaanse Letterkunde zijn Arthur VERTHÉ en Bernard HENRY met hun overzicht van 1961, uitgegeven bij Davidsfonds, maar daarvoor is Raf Van de Linde te laat beginnen schrijven. Hij komt ook niet voor in het recentste en meest algemeen overzicht van de Nederlandstalige literatuur met betrekking tot Congo van de hand van Luc RENDERS (Universiteit Hasselt), *Koloniseren om te beschaven. Het Nederlandstalige Congoproza van 1596 tot 1960*, Gramadoelas, Hasselt, 2019. Dat werk sluit af in 1960. In de inleiding op een jongere anthologie die RENDERS in 2020 uitgaf samen met Jeroen DEWULF, *The Congo in Flemish Literature. An Anthology of Flemish Prose on the Congo, 1870s-1990s* (Leuven University Press, Leuven) verwijst hij wel naar postkoloniale publicaties van onder meer Raf Van de Linde (p. 24), Bergeyck en Tirelire (p. 25). Die inleiding sluit overigens heel dicht aan bij een van zijn vroegere artikels, namelijk *In black and white: a bird's eye overview of Flemish prose on the Congo*, in: Tijdskrif vir Letterkunde, 46/1, 2009, 109-122. Aan wie zich verder wil verdiepen in die literatuur, suggereer ik ook zeker rekening te houden met de dekoloniale lezing van koloniale werken door verschillende zwarte stemmen die Sibò Rugwiza KANOBANA aanbiedt in: *Zwarte Bladzijden. Afro-Belgische reflecties op Vlaamse (post)koloniale literatuur*, De Geus, Amsterdam. 2021.

58 Het citaat komt uit mijn artikel *De Congo van de Maldegemse kolonialen*, in: Heemkundige Kring het Ambacht Maldegem. Jaarboek 2010, 30.

afschuwelijk geweld in zowat alle geledingen van de samenleving, en etnische en politieke (her)verkaveling van de nieuwe staat met voorop de indigestie van Katanga: de afscheuring van de mijnprovincie tot begin 1963. En de *missie* van Van Hecke? Zij is prominent aanwezig in zijn werk, onder haar reële verscheidenheid van gezichten. Op het lokaal Congolees terrein merken we slechts een verre weergalm van het kerkelijk triomfalisme dat nog volop het missiepaalvielen van de wereldtentoonstelling Expo '58 in Brussel kleurde.⁵⁹ De al langer insluipende onrust maakt zich nu echt meester van de *witte kerk*.⁶⁰ Haar binding met de koloniale overheid staat helemaal op de helling en haar toekomst in de nieuwe Congolese staat is onzeker. Rond de eigen opdracht en strategie woekert de morele twijfel bij de missionarissen die het scherpst de tekenen van de tijd lezen en begrijpen dat ze slechts moeizaam doordringen tot de diepere lagen van de Afrikaanse cultuurtradities. De uitdaging om vorm te geven aan de vraag naar een waarachtig *Afrikaans christendom* in structuur en boodschap, stelt zowel hun intelligentie en hun hart als hun geloof op de proef. Bij sommigen van hen en bij Congolese christenen vinden, na een lang proces van wederzijdse adaptatie, geleidelijk nieuwe inhouden en vormen daadwerkelijk ingang en erkenning. En dan is er, misschien het pijnlijkst, de onverwachte uitspatting en wonde van materiële agressie en fysieke gruwel op wat en wie herinnert aan kolonie en missie.⁶¹ Over het cruciale tijdsgewricht van

59 Over het kerkelijk triomfalisme, zie mijn artikel *Tokende. Een missie-beeld voor Expo '58*, in: Verzameling studies Congo 1955-1960, Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, Brussel, 1992, 71-80.

60 Met betrekking tot de verschillende vormen van onrust verwijs ik graag naar volgende reflecties: de hoger al in noot 56 vermelde roman *Het Stigma* van Jac. BERGEYCK; het collectief werk dat een scharnierrol vervult in het proces van Afrikanisering van de katholieke kerk in Afrika en Congo in het bijzonder: *Des prêtres noirs s'interrogent*, oorspronkelijk uitgegeven in 1956, Paris, Les Éditions du Cerf, en heruitgegeven in 2006 door Léonard SANTEDI KINKUPU e.a., Paris, Karthala & Présence Africaine; de ontredde in missiekringen op het moment van de dekolonisering in de film *L'Impasse* van Eric (geregeld ook Erik) WEYMEERSCH, geproduceerd door Africafilms (productiehuis van de missionarissen van Afrika) in 1960-1961, in bewaring en beheer bij KADOC KU Leuven; een reeks gebundelde artikelen van de brugfiguur tussen missie en kolonie in de late vijftiger jaren, witte pater Guy MOSMANS, in: *L'Église à l'heure de l'Afrique*, Casterman, Tournai, 1961.

61 Voor de impact van geweld is Van de Linde zelf het meest expliciet, maar niet exclusief, in de roman *Aas voor de leeuwen*, De Clauwaert, Leuven, 1967; de impact van het oproer in januari 1959 op de missie is nog recent in beeld gebracht door Zana ETAMBALA, in: Vincent VIAENE e.a. (ed.), *Religion, colonisation et décolonisation au Congo 1885-1960*, 2020, 285-311; het meest globale overzicht over vermoorde blanke missionarissen en lokale priesters en religieuzen is van de hand van witte pater Luc DE

verschuiving van politieke macht én van crisis, in zijn onmiddellijk zichtveld, tekent Van de Linde verhaallijnen en karakters die al deze verschillende aspecten dooreenweven tot een *levend relaas*, zoals hij het noemt in de introductie op zijn roman *Die tijd is nu voorbij*. Een relaas van het complexe weefsel van verhoudingen tussen mensen van verschil in huidskleur, in culturen, in macht. Een relaas ook van nieuwe materiële en immateriële productie, in een proces van nauwelijks een goeie tachtig jaar. Dit alles als het resultaat van koloniale invasie en dominantie en van lokaal weerwerk, maar ook van wisselwerking, soms heel zichtbaar, soms heel subtiel.

Verder doorgedreven analysetechniek vanuit de literatuurwetenschap met multidisciplinaire inhoudelijke inbreng kan zeker nog bijdragen tot de opmaak van een volwaardig profiel van de missionaris Jeroom Van Hecke, met nut voor de ruimere geschiedschrijving.⁶² Daarvoor is ook al de rijke ervaring beschikbaar die opgedaan is in het kader van het onderzoek over koloniaal en dekoloniaal taal- en beeldgebruik sinds vooral de jaren tachtig van vorige eeuw. Ik denk in het bijzonder hier aan het brandhout dat Bambi Ceuppens en Sarah Demul maken van de tekst van de (zeer succesvolle) theaterproductie *Missie* van David Van Reybrouck en zelfs van het Vlaams publiek dat ervan smult (KVS Brussel, 2007).⁶³ De nog wat onvol-

L'ARBRE in: *Ils étaient tous fidèles. Nos martyrs et témoins de l'amour en République Démocratique du Congo*, 2005, uitgever niet vermeld, maar waarschijnlijk de missionarissen van Afrika, alias witte paters, Bukavu.

- 62 Het aspect van de verhouding blank-zwart in het werk van Van de Linde krijgt bijzondere aandacht in de lezing door eigentijdse Vlaamse recensenten, zie bij zijn collega-schrijver André DEMEDTS, *De Moeloeba Catteeuw. Raf van de Linde over Katanga*, Het Nieuwsblad 17 september 1965; missie-historicus Marcel STORME cism over *De Moeloeba Catteeuw en Aas voor de Leeuwen* in: Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen/Mededelingen der Zittingen, respectievelijk 1966/4, 716 en 1968/3, 863; professioneel boekrecensent Paul HARDY over verschillende Congo-boeken van de auteur in: *Bij benadering ...*, 194-207. Zie ook de latere reflecties van Julien VERMEULEN, onder meer in *Die tijd is nu voorbij: Raf van de Linde over Katanga*, in: *Vlaanderen* 39/233 (1990), 425-427. https://www.dbnl.org/tekst/_vla016199001_01/_vla016199001_01_0099.php. Ze hebben het over tekenen van bemoediging, waardering en hoop enerzijds en van onbegrip tot felle veroordeling van *dierlijke razernij* anderzijds. Over hoe de verhouding werkt tussen man en vrouw schrijft Daisy VER BOVEN een heel knap stuk in het tijdschrift *Vlaanderen* 38/2 (1989) onder de titel *De zwarte vrouw in de Afrika-roman*, over Van de Linde in het bijzonder op p. 22-23. Zij schrijft over de liefde trouwens zelf een van de prachtigste romans in de Congo-literatuur, *Mayana* (De Clauwaert, Leuven, 1974).
- 63 Sarah DE MUL & Bambi CEUPPENS, *De koloniale verbeelding van Congo*, in: *Rekto:Verso* 34 (maart-april 2009), 11-13 en op <https://rektoverso.be/artikel/de-koloniale-verbeelding-van-congo> (6 november 2017).

dragen analyse door de Nederlandse onderzoekster Mirthe Smeets van 2010 rond vier Vlaamse missieromans, waaronder *Die tijd is nu voorbij* van Raf Van de Linde, laat in enkele ongelukkige passages duidelijk voelen waarom meer vertrouwdheid met de missiologische, missie-organisatorische en algemeen historische achtergrond nuttig kan zijn.⁶⁴ Een grondige herlezing zal moeten rekening houden met het heel merkbare feit dat de beschikbare recensies voor het overgrote deel het werk zijn van literatuur- en niet Congokenners, en dat de Congolese lezing ontbreekt.

Van de Linde zelf - de literator - verwoordt in een nog onuitgegeven romanmanuscript *Het is beter dat ik pas* (met een doorgehaalde datum van 17-10-99, 164 p.) een ander kritisch gezichtspunt op de missie-geschiedschrijving. Hij doet dat vanuit zijn vertrouwde franke observatie en in zijn bekende betoogstijl. Na de vaststelling *Hoe vroegere generaties gezonde bonken* (hij heeft het hier over mannelijke missionarissen) *hebben gereageerd op al het verleidelijke dat in de tropen te kijk, te grabbel, te krijg en te koop liep, werd niet in missieanalen opgetekend*, concludeert hij: *Daarom alleen al is de geschiedschrijving van alle missionerende orden en congregaties fundamenteel onvolledig, om niet te zeggen oneerlijk* (p. 83). Helemaal correct is de relatie die hij legt tussen vaststelling en conclusie niet (meer), maar zijn pleidooi voor een missie-historiografie die indringender (het woord is hier passend) te werk gaat tot op de lokale werkvloer en tot op individueel niveau van de missionaris-figuur onderschrijf ik graag.⁶⁵

64 Mirthe SMEETS, *Een levend relaas van wederzijds begrip en onbegrip*, in: Zacht Lawijd, literair-historisch tijdschrift 9/4 (2010) 71-83. De titel is ontleend aan de introductie van Raf Van de Linde in *Die tijd is nu voorbij* (de passage die ik zelf nu gebruik onder de titel van dit hoofdstuk). Smeets heeft hem een exemplaar van haar artikel toegestuurd (BE, Van Hecke II). Haar voetnoot-verwijzing naar de ontleening is jammer genoeg zeer onduidelijk. Voor de *ongelukkige passages*, zie bijvoorbeeld de passus over *de genocide van rond 1900* (p. 73), de identificatie van Van de Linde en Tirelire als respectievelijk van *De orde van de Franciskanen* en *De Orde van de Minderbroeders* (p. 74), de *lange tijd*-verblijfsduur van de besproken auteurs in Congo (p. 74), e.a. verdienen minstens wat meer precisie.

65 In de recente historiografie over de missie besteedt de Leuvense historicus Idesbald GODDEERIS aandacht daaraan in zijn *Missionarissen. Geschiedenis, herinnering, dekolonisering*, LannooCampus, Leuven, 2021. Over de daaraan verbonden risico's, zeker in het kader van een campagnehistoriografie, zie <https://www.congoforum.be/2021/10/missionarissen-geschiedenis-herinnering-dekolonisering-boekrecensie-door-historicus-william-blondeel/>

Het manuscript van Van de Linde (een print) is te vinden in BE, Van Hecke III. Het is niet aan mij om een oordeel te vellen over de literaire waarde van

4. NESTOR DELVAL OVER KOLONIE EN MISSIE: *SCHULD IN KONGO?* 1966

Tussen zijn al dicht bij de werkelijkheid aanleunende Congofictie door publiceert Van Hecke in 1966 ook, bij het Davidsfonds, een essay: *Schuld in Kongo?*⁶⁶ Het is in zijn publicatielijst met een kleine dertig titels een buitenbeentje, alleszins al op zicht, in een nietig klein formaat (zowat 18,7 hoog bij 12,8 cm breed) en nauwelijks 63 pagina's dun. In een gebalde verteltrant, jawel, maar geen verhaalplot, is het een analyse van een samenleving, non-fictie zoals hij het één keer, in 1958, heeft voorgedaan met de publicatie van zijn licentieverhandeling politieke en sociale wetenschappen over het sociaal karakter van het werk van Stijn Streuvels, toen onder zijn gewoon pseudoniem Raf Van de Linde. Het jongste essay nu verschijnt onder een nieuwe auteursnaam die op geen enkele andere voorpagina prijkt. In de literaire erfenis van Raf Van Hecke die wordt opgeroepen bij zijn overlijden in april 2022 onder de naam van Raf Van de Linde blijft het essay van Nestor Delval in de schaduw staan. Ik wil dat goedmaken.

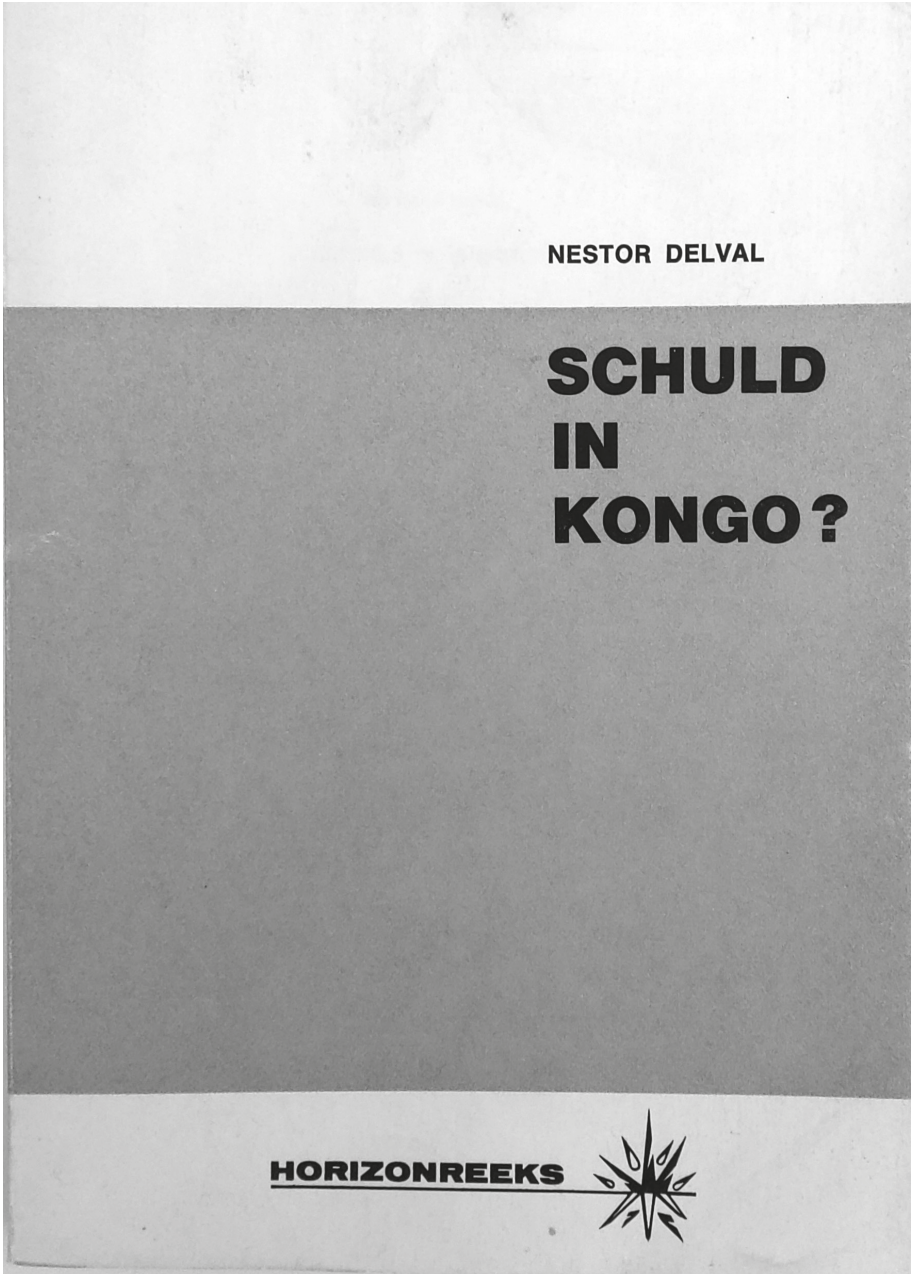
4.1 DE TOTSTANDKOMING

De brochure - in de terminologie van de uitgever - komt er op vraag van Clem de Ridder, *sekretaris-generaal* (sic) van het Davidsfonds, in een brief van 20 juli 1965, geadresseerd aan *Père J. Van Hecke* op zijn toenmalige Franse verblijfplaats Maxey-sur-Vaise. De Ridder spreekt hem dus nog aan met zijn franciscaanse kloosternaam. Van Hecke gaat snel akkoord. Hij deelt zijn correspondent reeds op 8 augustus daarna mee dat hij de gevraagde studie wenst te publiceren onder het (nieuwe) pseudoniem Nestor Delval. Op de vraag waarom hij hiervoor een andere schuilnaam gebruikt (niet: Raf Van de Linde) antwoordt Van Hecke later in een vraaggesprek: *Ik wilde het boekje buiten de fictie stellen van de serie romans en verhalen waaraan ik toen werkte. Daarbij vond ik het niet gewenst de naam van een oud-missionaris te verbinden aan beweringen en conclusies die bepaalde mensen op dat dramatische ogenblik in het verkeerde keelgat konden schieten. Iedereen wist het toen best en iedereen had zwaar geleden.* Hij voegt er bovendien aan toe dat hij Nestor Delval een *geslaagde klankencombinatie* vond.⁶⁷ Na slechts iets van vijf maanden ligt het essay klaar voor

de nog bewaarde onuitgegeven manuscripten in BE, Van Hecke III, noch over opportuniteit en haalbaarheid van hun publicatie, maar het lijkt mij toch zinvol dat een bevoegde hand daarover nog een oordeel velt.

66 BE, Van Hecke I, map *Schuld in Kongo?* Briefwisseling tussen het Davidsfonds en Raf Van Hecke met betrekking tot deze uitgave.

67 Zie: Luc DECORTE, *Raf van de Linde in gesprek met Luc Decorte*, in: Vlaan-

Voorblad van Schuld in Kongo?

deren 39/233 (1990), 419. https://www.dbnl.org/tekst/_vla016199001_01/_vla016199001_01_0098.php. In dat gesprek vermeldt hij ook: *Bij mijn weten waren de samenstellers van de 'Lijst van Oostvlaamse schrijvers' de*

verspreiding. De drukker levert het bij de uitgever net vóór of exact op 11 januari 1966. Het is in eerste instantie bestemd voor de leden van cultuurvereniging Davidsfonds die het kunnen bestellen in het kader van hun bijdrage voor het lidmaatschap. Recensie-exemplaren worden op 11 januari in het vooruitzicht gesteld voor *dezer dagen*. Eigentijdse recensies verschijnen vanaf februari in breed maatschappelijk georiënteerde media. Ik kom op hun inhoud nog terug.⁶⁸

Specifieke literatuurrecensenten pikken de brochure op het ogenblik van verschijnen niet op.⁶⁹ De vraag van de uitgever past in een fase van wat Edward de Maesschalck en Luc Vints in hun geschiedenis van het Davidsfonds een *herbronning* van de vereniging noemen, met een daarbij horende hervorming van haar boekenbeleid.⁷⁰ Het is in dat kader dat in 1966 een nieuwe uitgavenreeks tot stand komt, de Horizonreeks, voor brochures over actuele thema's. *Schuld in Kongo?* wordt daarvan het allereerste nummer, in een oplage, volgens de net genoemde auteurs, van 10 500 exemplaren. De afname wordt in november 1966 door de uitgeverij omschreven als *een meevaler*, waardoor het oorspronkelijk afgesproken honorarium met iets

eersten die, ik weet niet hoe, erachter kwamen dat Nestor Delval Raf van de Linde was. Wellicht bedoelt hij met die lijst het *Oostvlaams Literair Lexicon*, samengesteld door de Provinciale Kommissie voor Letterkunde, en uitgegeven in: Bijdragen, Nieuwe Reeks 15, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent, 1981. Daarin wordt inderdaad onder het lemma *Linde, Raf van de* bij de opsomming van zijn werken *Schuld in Kongo* vermeld (p. 55). De titel mist echter ten onrechte het vraagteken en de publicatiedatum 1953 is niet correct.

68 Recensies worden bewaard in het archief van Davidsfonds Uitgeverij in KADOC, De eerste verschijnt op 5 februari 1966 in *De Middenstand* (KADOC, Archief Davidsfonds Uitgeverij, nr. 21.4).

69 Merkwaardig is wel dat in de beknopte bio-bibliografische notitie die Paul HARDY voegt ter inleiding bij een aantal recensies over werk van Van de Linde (in: *Bij benadering ...*, 192), de hoger al vermelde studie over Streuvels wel voorkomt en *Schuld in Kongo?* niet. Dat kan wel te wijten zijn aan de natuurlijke link van Streuvels met literatuur. Luc DECORTE van zijn kant snijdt het essay wel even aan in zijn interview van 1990 met de auteur op p. 419 (zie verder onder het hoofdstuk over *Schuld in Kongo?* de passus over *knipperlichten* in verband met de komst van blanke vrouwen bij noot 84). Recenter vermeldt Julien VERMEULEN (*Van afscheid tot afscheid*, p. 23 en in de bibliografie p. 43) over leven en werk van Van Hecke het essay enkel even terloops. Hij betreft wel uitdrukkelijk een aantal thema's ervan in het gesprek met de auteur, echter zonder naar het essay te verwijzen (zie p. 27: de religiositeit van Afrikanen, de betekenis van de missie, de rol van pater Placied Tempels).

70 Edward DE MAESSCHALCK & Luc VINTS, *Davidsfonds. 1875-2000*, deel 3 *Herbronning (1960-1985)*, 108-116. Zie p. 109 voor *Schuld in Kongo?*

minder dan de helft kan worden verhoogd.⁷¹ De oplage overtreft in elk geval duidelijk die van de twee andere nummers, waaronder een reflectie over de vierde zitting van het net afgesloten Vaticaans Concilie door een van de vermaarde Leuvense conciliewatchers Jan Grootaers.⁷² De aankondiging van de brochure van Delval in het uitgavenplan 1966 illustreert de omstandigheden waarin ze verschijnt: *Kongo is voor de meesten van ons steeds een geheimzinnig land geweest. Sedert 1960 weten wij dat die geheimzinnigheid minder toe te schrijven is aan de verre afstand, dan aan het gebrek aan informatie. Wat de gewone man erover wist, vernam hij in vrome missietijdschriften en uit een streng gecensureerde berichtgeving (...).* Over de auteur zegt de aankondiging: *Iemand die jarenlang in Kongo verbleef en er van uit een zeer geschikte observatiepost de Kongolese evolutie en tragiek heeft gevolgd, neemt in deze brochure heel wat geheimzinnigheid weg. Alleen wie Nestor Delval is, kan niet gezegd.* De eerste paragraaf van de aankondiging is alvast zeer relevant.

Het essay verschijnt op een bewogen en delicaat moment. Vooreerst is het een van de weinige tegendraadse tekenen die ingaan tegen een sterk verspreid adagium van *forget the Congo* (vergeet Congo) in de historische productie en in het maatschappelijk debat bij ons. Het doorbreekt zonder gêne het zwak publicatie-animo over koloniaal Congo in het België van de jaren zestig en nog een groot stuk van de jaren zeventig, vooral te wijten aan de *dipenda*-kater en de daarop volgende complexe relatie tussen oud-moederland en oud-kolonie.⁷³

71 Briefwisseling tussen Davidsfonds uitgeverij en Raf Van Hecke (tussen 20 juli 1965 en 23 november 1966) in BE, Van Hecke I.

72 De brochure van GROOTAERS haalt de tweede grootste oplage in die reeks: 7 800. Grootaers is ook auteur van *De onverwachte wending* (Emmaüs en B. Gottmer, Beveren-Nijmegen, 1981), in de rooms-katholieke kerk in de jaren 1960-'70.

73 De roep *forget the Congo* wordt vermeld door Jean STENGERS, *Belgian Historiography since 1945*, bijdrage 9 in het verzamelwerk van P.C. EMMER en H.L. WESSELING (ed.), *Reappraisals in Overseas History*, Leiden University Press, 1979, 166. Het zou mij hier te ver leiden om dieper in te gaan op de zeer terechte verwijzing naar de *geheimzinnigheid*, en *het gebrek aan informatie* over de hele lengte van de koloniale periode. Dat heeft ook nog recent gespeeld naar aanleiding van de VRT-reeks *Kinderen van de kolonie*, eind 2018. Het woord *dipenda* (ook soms *dipanda* en *lipenda* of *lipanda*) is een leenwoord dat in de laat-koloniale periode in het Lingála ingeburgerd geraakte als verwijzing naar de verhoopte politieke onafhankelijkheid (*indépendance*) van Congo (zie ook de vermelding in noot 57 en de tekst waarnaar de noot verwijst). Het Lingála is een van de vier erkende nationale talen in Congo naast het Kikongo, Tshiluba en Kiswahili. De officiële taal van het land is het Frans. Het belang van het Lingála wordt vooral gemeten aan zijn status in leger en politie en aan zijn betekenis in de hoofdstad Kinshasa, zie hoofdstuk 1 over de geografische en historische

Het zijn bovendien de jaren waarin in Congo zelf, na de chaos van de eerste helft van de jaren zestig, het leger onder Joseph-Désiré Mobutu de macht naar zich toetrekt en de strijd voor economische onafhankelijkheid een scherpe historische kant meekrijgt rond het Belgisch-Congolees geschil over de financiële portefeuille en de openbare schuld van de nieuwe staat⁷⁴. Het is eveneens de tijd waarin, op een heel ander terrein, het Vaticaan de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) vrijgeeft die de rooms-katholieke kerk een nieuw gezicht moeten geven, in het bijzonder ook voor haar missionaire opdracht. De conciliereflecties over de universele betekenis van de kerk voor de wereld en over haar plaats in de moderne samenleving geven zelfs aanleiding tot de afkondiging van een afzonderlijk decreet over de missie onder de titel *Ad Gentes* (7 december 1965).⁷⁵ In het leven van Raf Van Hecke zelf is het de periode waarin hij, teruggetrokken in het Franse Maasdepartement, na zijn vaarwel aan de minderbroeders een nieuwe pastorale uitdaging vindt en zijn Congolese ervaring verder van zich afschrijft als Raf Van de Linde in zijn literaire koloniale trilogie.

De tweede paragraaf van de aankondiging is niet gespeend van enige commerciële *peptalk* over de kennis van de auteur en bevat een welgekomen *teaser* rond diens ware identiteit. Het *jarenlang* verblijf van de auteur in Congo is zeker wat overtrokken voor de realiteit van vijf jaar en een half, en de *zeer geschikte observatiepost* is in de feiten prioritair gericht op het noordwesten van Katanga. Clem de Ridder zelf had op het moment van zijn vraag naar een essay, op 20 juli '65, slechts *van horen zeggen* weet van de kennis van Raf Van Hecke, meer bepaald door *een paar oud-missionarissen die de laatste dagen zeer veel goeds zeggen over de jongste roman van Raf*

ontwikkeling van de taal in: Michael MEEUWIS, *A Grammatical Overview of Lingála: Revised and Extended Edition*, Lincom GmbH, München, 2020, ook in Franse vertaling beschikbaar, 2021. Op basis van informatie door Michael Meeuwis (UGent), 5 en 16 september 2022, waarvoor dank.

74 Zie Isidore NDAYWEL È NZIEM, *Histoire générale du Congo. De l'héritage ancien à la République Démocratique*, 1998, De Boeck & Larcier, 638-653.

75 De concilieteksten zijn recent opnieuw toegankelijk gemaakt in een nieuwe Nederlandse vertaling (mét de oorspronkelijke Latijnse versie) door Dries BOSSCHAERT, Peter DE MEY, Mathijs LAMBERIGTS, Karim SCHELKENS, Hans TERCIC & Henk DE WITTE (kernredactie) in: *Vaticanum II, Conciliedocumenten. Latijnse tekst en nieuwe Nederlandse vertaling*, Halewijn, Antwerpen, 2019, 752 p. Voor het missiedecreet *Ad Gentes*, zie p. 478-547. Dat in 1965 het thema van de vijfendertigste missiologieweek van Leuven *Repenser la mission* wordt, is geen toeval, zie: *Repenser la mission. Rapports et compte rendu de la XXXVe semaine de missiologie Louvain 1965*, Leuven: Desclée De Brouwer, Museum Lessianum - Section Missiologique 46, Leuven.

van de Linde, die hij zelf nog niet eens had kunnen lezen.⁷⁶ Toch zijn kennis en ervaring van Delval/Van Hecke niet helemaal uit de lucht gegrepen. In zijn interview met Luc Decorte van 1990 wijst hij zelf met betrekking tot de redactie van *Schuld in Kongo?* op zijn *zeer grondige voorstudie (ik ben graduaat in de afrikanistiek) en met de ondervinding en de kennis van de ooggetuige die ter plaatse jarenlang honderden aantekeningen maakte.*⁷⁷ Het maken van aantekeningen is ongetwijfeld een diep ingebakken gebruik bij hem, dat zal ondertussen duidelijk zijn. Bovendien is zijn werkomgeving vooral in Kolwezi een rijke bron van contacten en dus kennis met jarenlang door ervaring gevormde confraters en met de lokale bevolking. De vermelding van het graduaat in afrikanistiek moet allicht verwijzen naar een aantal onderdelen van zijn opleiding *graduaat in de koloniale wetenschappen* (1956-1957), zoals *Volkenkunde, Inlandse talen, Mentaliteit der inboorlingen, Inlandse politiek*, naast *Staatsinrichting, Statuut en inrichting der missies*, en andere. Alle vakken zijn *hoofdzakelijk gewijd aan de studie van Belgisch Kongo en van Ruanda-Urundi*. Het graduaat behaalt hij met grote onderscheiding.⁷⁸ Daarnaast kan hij zich uiteraard ook beroepen op de opleidingselementen met betrekking tot pers en journalistiek tijdens zijn vroegere studie politieke en sociale wetenschappen (1950-1953). Dat zijn Leuvense studies herleid worden tot *Afrikanistiek en journalistiek* in een persartikel *Op bezoek bij Raf van de Linde* in 1975 lijkt mij geen toeval of foute interpretatie van een journalist, het is eerder tekenend voor wat Van Hecke zelf belangrijk vindt en voor zijn eigen wijze van registreren.⁷⁹

Bij de publicatie van het essay zijn door de uitgeverij over het jaar 1966 acht recensies in de geschreven pers en één op BRT-radio verzameld.⁸⁰ In het persoonlijk archief van de auteur vinden we een negende, zonder identificering. De betreffende media zijn vooral van

76 De verwijzing moet betrekking hebben op *Die tijd is nu voorbij* van 1964 of waarschijnlijker net al *De Moeloeba Catteeuw* van 1965.

77 Luc DECORTE, *Raf van de Linde in gesprek met Luc Decorte*, in: *Vlaanderen* 39/233 (1990), 419.

78 BE, Van Hecke I, Diploma Gegradueerde in de Koloniale Wetenschappen, 15 maart 1957. Met onder meer professor Gaston (Vaast) Van Bulck sj (1903-1966), gespecialiseerd in linguïstiek en antropologie, als lid van de examencommissie.

79 Zie: *Gazet van Antwerpen/Editie West- en Oost-Vlaanderen*, 21 mei 1975, p. 6: *Op bezoek bij Raf van de Linde. Schrijven beschouw ik als een kristelijk-religieuze bezigheid*, door Gaston CLAES, kolom 1 (Bibliotheek UGent). Het lokaal-regionaal weekblad *De Eecloonaar* neemt dat over in de editie van 10 oktober 1975 onder de titel *Gesprek met de Meetjeslander Raf van de Linde* (Stadsarchief Eeklo).

80 KADOC, Archief Davidsfonds Uitgeverij, nr. 21.4 Recensies, knipsels (...) Uitgaven 1966-1967.

algemeen maatschappelijk georiënteerde aard. Hun toon is wisselend. De positieve noot haalt wel de bovenhand (*genuanceerd, verhelderend, onbevooroordeeld, eerlijk, moedig, onverbloemd, met overtuiging neergeschreven*) zij het met kanttekeningen als *te vaag, slechts vluchtig en zeer oppervlakkig*. Ook een meervoudig te interpreteren bedenking *voor de gewezen koloniaal een hart onder de riem*. Eén felle tegenstoot komt van *De gids op maatschappelijk gebied*, een op de materie betrokken medium met een stevig imago. Het oordeel van de auteur (met de in het tijdschrift vertrouwde initialen J.R.) is ronduit vernietigend: *te snel geïnterpreteerd, vulgarisatie met alle pejoratieve betekenis inclus, retrospectief-koloniale prietpraat*.⁸¹ Hét struikelsteenthema is dat van *de blanke vrouw in Kongo*. Ik kom straks terug op dat thema onder de rubriek knipperlichten.

4.2 KADER EN TOON

Carine Dujardin, missie-experte van KADOC, vermeldt, voor mij nogal onverwacht, de brochure van Delval in een korte reflectie van 1999 over *missiegeschiedenis in België*. Zij bestempelt ze als *typerend voor het collectieve schuldbesef dat na de dekolonisering ontstond*, maar licht dat niet verder toe.⁸² Zonder mij zelf nu ten volle uit te spreken over de al dan niet correctheid van de vaststelling over dat *collectieve schuldbesef*, voel ik haar oordeel over het essay alvast aan als te eng en te geringschattend. Het lijkt mij te sterk gefixeerd op de titel en bovendien voorbij te gaan aan het vraagteken dat er uitdrukkelijk bij hoort. De titelkeuze ligt trouwens naar mijn gevoel eerder op het niveau van een (toch wel knappe) marketingvondst. De echte betekenis van het boekje ligt mijns inziens in het moment van verschijnen, zoals ik hoger heb aangegeven, en in de lucide keuze van themata. Het is een bloemlezing geworden van knipperlichten zelfs pijnpunten die zich manifesteren op de concrete koloniaal-missionaire werkvloer, in de kanteljaren na de Tweede Wereldoorlog maar niet geïsoleerd van de daaraan voorafgaande koloniale decennia sinds de jaren eind 1870-'80. Delval stelt zich daarbij zelf openlijk op als een van *ons, nu allen oud-kolonialen* (p. 7, 9) en laat, voelbaar betrokken, geen *ongemakkelijke* thema's onbehandeld. Hun selectie is het werk van een scherp observator, in het geval van de man achter het pseudoniem bovendien een ijverige penhouder en ordeschepper in een berg van notities. Voor het kader (vooral hoofdstuk I) waarbinnen hij *al die feiten als bergen* wil situeren, vertrekt hij van de gedachte dat *wat*

81 *De gids op maatschappelijk gebied*, 57/12 (1966), 1097.

82 Carine DUJARDIN, *Missiegeschiedenis in België: hernieuwde belangstelling*, in: Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis XXI/3 (1999), 19-24. Citaat op p. 21.

iemand over deze stervenszieke reus (de Congo-kolonie) ook moge beweren, hij heeft bijna steeds gelijk (p. 5). Die feiten brengen ons niet tot een eenheid van interpretatie, noch de verantwoordelijken tot een overeenstemmende houding (p. 6). Hij illustreert dat met de verschillende teneur van de speeches op de proclamatie van de politieke onafhankelijkheid: de *klachtenlitanie* van premier Patrice Lumumba en de loftuitingen over *weldaden en verwezenlijkingen* door koning Boudewijn, daarin gevolgd door president *Kasavoeboe* (sic) (p. 6-7). De vraag naar wie *schuld* draagt voor wat hij zelf in elk geval *een mislukking* (p. 8) en *grote fouten* (p. 9) noemt buigt hij om naar een in de katholieke praktijk vertrouwde oproep tot zelfreflectie. Meer dan over schuld(gevoel) wil de auteur het in dit essay hebben over de noodzaak van introspectie, van zelfinzicht. *Na een mislukking is steeds ieder geneigd de steen naar al de anderen te slingeren. Slechts als elkeen in eigen boezem wil kijken en oprecht poogt te ontdekken wat er bij zichzelf vroeger haperde en nu nog fout is, kunnen wij komen tot een genuanceerd oordeel en een menselijke houding* (p. 8). Zijn boodschap is een pleidooi voor *het loyaal openen van een dossier* (p. 9). Wie zich daar bij voorbaat al tegen kant, zou bewijzen dat hij *de waarheid vreest en zich persoonlijk voelt bedreigd* (p. 9). Tegelijk verzwakt Delval zelf zijn redenering door het gebruik van een toon van slaan en zalven wanneer hij ze toepast op concrete themata. Het woord schuld is in de praktijk toch nooit ver af. Het meest opvallende voorbeeld is wellicht wanneer hij met betrekking tot de oud-kolonialen poneert: *Wij hebben, misschien persoonlijk en zeker kollektief, grote fouten gemaakt* en daar zalvend aan toevoegt: *Wie maakt die niet?* (p. 9). Het is een parafrasering van de passus waarmee Raf Van de Linde zijn eerste Congoroman *Die tijd is nu voorbij* introduceert en die ik zelf al hoger heb overgenomen onder de titel van het hoofdstuk over Raf Van de Linde. Andere voorbeelden komen verder aan bod bij de knipperlichten/pijnpunten zelf.

4.3 KNIPPERLICHTEN: EEN OVERZICHT

Van de Linde laat geen ongemakkelijke thema's onbehandeld, heb ik daarnet gesteld. Daarmee bedoel ik een vorm van knipperlichten of pijnpunten die de auteur aanvoelt als gevoelig, zelfs risicovol, voor het (voort)bestaan van kolonie en missie en/of voor de vorming van een oordeel daarover. De erfenis van koning Leopold II en zijn *pioniers* behoort daartoe (hoofdstuk I tot III). Opvallend daarin is het accent op de positie van Leopold II aan wiens *goede bedoelingen* niet moet getwijfeld worden, maar die specifiek Belgische missionarissen rekruteert voor zijn beschavingsproject omdat hem dat gewoon goed uitkomt, zonder dat er een zinvolle relatie is met de beschavingszending waarvoor hij stelde ze te willen rekruteren (p. 11-12).

Inhoudstafel	
I. Waar het om gaat	5-9
II. Zat de worm niet aan de wortel?	10-16
III. Pioniers	17-22
IV. Een kolonie komt tot bloei	23-30
V. De grote maatschappijen en het paternalisme	31-39
VI. Over vrijgezellen, ménagères en mulatten	40-45
VII. Bracht de vrouw een oplossing?	46-50
VIII. De colour-bar	51-58
IX. De laatste hand aan de dipenda	59-63

Het primaat van het geweld in de exploratie en bezetting van het grondgebied door pionierende onderzoekers en militairen komt duidelijk uit de verf - *al was het niet hun schuld* (p. 17). De praktijk van privé-handelaars en -ondernemers staat snel *een eind weegs af van menslievende en beschavende bedoelingen* (p. 19). Toch kwamen er resultaten, *ook ten voordele van de Kongolezen*, zoals met name spoorwegen (p. 21). Doorheen de eerste drie hoofdstukken neemt volgende gedachte een essentiële plek in: *wie als rechtgeaard man in 1965 betreurt dat het ware beschavingswerk in onze kolonie reeds van bij zijn oorsprong werd gekompromitteerd, moet dat in de eerste plaats wijten aan de rechtgeaarde lieden van die tijd, die liever thuisbleven en de zaak aan avonturiers overlieten* (p. 22). Wanneer de kolonie tot bloei komt (hoofdstuk IV en V) vanaf de jaren twintig met werkzame Belgen nu die zowel als staatsagent of binnen privé-ondernemingen ook voor zichzelf *gouden zaken doen* (p. 24-26), komen gewetenloze rekruteerders van arbeiders in beeld, *verkapte slavendrijvers* (p. 26). Talloze kleinhandelaars (Grieken) en klussers (Portugezen, Italianen) die dicht bij de *inlanders* leven, delen in het prestige van de blanken en worden vooral een soort van tussenschakel tussen blank en zwart, maar hebben weinig te bieden binnen de *beschavingsopdracht en -plicht* (p. 26-30). Een zeer belangrijke rol ziet Delval dan weggelegd voor de *grote maatschappijen* in mijnbouw of transport (spoorwegen!). Hier treedt hij even buiten de anonimiteit door zijn eigen profiel enigszins bloot te geven: *Tengevolge van meerdere omstandigheden, o.a. studies, eigen gerichtheid en veelvuldige kontakten met werkliedenbeweging, syndikaten en mutualiteiten vertrok steller van deze bladzijden eerder bevooroordeeld naar Kongo* (p. 32). Op de vraag of de impact van die maatschappijen wel of niet in

het economisch, sociaal en algemeen menselijk voordeel van de Kongolees was, brengt zijn ervaring hem finaal tot de vaststelling: Vóór de onafhankelijkheid vond men, en nu nog vindt men, onder de door de maatschappijen opgeleide werknemers het type van de evenwichtige, verantwoordelijkheidsbewuste, gezond oordelende, en werkelijk beschaafde zwarte (p. 32-33). Mede dank zij een *indrukwekkend systeem* van sociale en educatieve omkadering, sociale veiligheid en gezondheidszorg (in het bijzonder bij de Union Minière), ontstaat een sterke groep van *geëvolueerde zwarte werkers* (p. 32-34). De keerzijde is een lage bezoldiging (p. 34) en hét verwijt dat *even vóór de onafhankelijkheid algemeen was geworden* voor de kolonie, namelijk het paternalisme (p. 35): *Men definieert het paternalisme als de vader- of voogdholding waardoor het overheersend volk in een kolonie eigenmachtig beslist wat goed is voor de overheerste die in deze aangelegenheid zonder zeggingschap blijft*. Wat geldt voor de grote maatschappijen, geldt ook voor de missies, stelt Delval: voor hen waren *de Afrikanen te beschouwen als grote kinderen, als opvoedelingen* (p. 35), en *Dit kwam trouwens best overeen met wat algemeen als de verantwoorde opvatting over kolonizeren en beschaven werd aangezien* (p. 37). De nuance die de auteur hierbij aanbrengt is die van het tempo waarmee die stelling af te bouwen was. In de staatsdiensten en de maatschappijen is het afrikaniseringsproces maar echt in gang gezet wanneer zij daar *al lang niet meer mee te paaien waren* (p. 35-36). In de kerk, weliswaar met enige nuance, is dat sneller gebeurd. Hierop haak ik straks in onder het knipperlicht over *de kolonizatie- en evangelizatiemethode*. In de persoonlijke sfeer van de emotionele en seksuele relatie tussen blank en zwart (hoofdstuk VI en VII) brengt Delval het fenomeen van de *ménagère* ten berde en vooral de onstabiele partnerschappen waarin blanke mannen en zwarte vrouwen *mengbloedkinderen* of *mulatten* voortbrengen (p. 43-45). *Er is wellicht uit de kolonizatie geen pijnlijker probleem opgegrepen dan dat van de mengbloed-kinderen* schrijft hij (p. 43). Sinds de jongste eeuwwisseling stellen verschillende wetenschappelijke studies en persoonlijke getuigenissen de historische en huidige situatie van die groep met roots in Congo, Rwanda en Burundi scherp aan de kaak. Het thema is ook vandaag nog bijzonder actueel.⁸³

83 De term mulat is een typisch koloniaal woord voor een kind van gemengd blank en zwart bloed, respectievelijk veelal van een blanke vader en een zwarte moeder. Het is de Nederlandse versie van het Franse woord mulâtre. Dat verwijst naar een Spaans woord voor muilezel, de (onvruchtbare) vermenging van paard en ezel. Recente studies en getuigenissen leiden ertoe dat het woord metis /metissen (naar het Franse woord métis en verderaf het Latijnse mixtus) ingang vindt in het Nederlands in de plaats van de term mulat. Zie onder meer Lissia JEURISSEN, *Les ambitions du colonialisme belge pour la 'race mulâtre' (1919-1940)*, in: *Revue belge*

Het alternatief voor die kwetsbare vormen van partnerschap is voor de kolonialen de formule van het blanke echtpaar. Dat wordt sinds de jaren twintig gepromoot, en met meer succes na wereldoorlog II. Delval plaatst bij de komst van de blanke vrouw behoorlijk wat vraagtekens vanuit de gezichtshoek van de mannelijke *inlander*, zowel met betrekking tot het seksuele aspect als dat van de raciale verhoudingen (p. 41-42; 46-50). Het is vooral voor dit item van de blanke vrouw dat Delval wordt aangepakt in de hoger vermelde recensie in *De gids op maatschappelijk gebied* van december 1966. Daarin wordt het thema (bondig) benaderd vanuit andere invalshoeken, meer bepaald de tekorten aan personeel in ambtenarij en onderwijs. Wanneer Luc Decorte hem in een interview met die opmerking confronteert, reageert hij: *Mijn antwoord toentertijd was, dat de vraag niet luidde of die dames al dan niet hadden onderwezen, maar of ze zich daarbij al dan niet racistisch hadden opgesteld.*⁸⁴ De benadering van Delval bevat alvast de uitdagende link naar alles wat te maken heeft met *racisme* in de koloniale situatie, met name in de zin *De moeilijkheden doken slechts op wanneer de blanke het zwarte rechtvaardigheidsgevoel*

d'histoire contemporaine 32/3-4 (2002), 497-535, en *Quand le métis s'appelait 'mulâtre'. Société, droit et pouvoir coloniaux face à la descendance des couples eurafricains dans l'ancien Congo Belge*, Cahiers Migrations 29, Academia Bruylant, Louvain-la-Neuve, 2003; Kathleen GHEQUIÈRE & Sibö KANOBANA, *De bastaards van onze kolonie. Verzwegen verhalen van Belgische metissen*, Roularta Books, Roeselare, 2010, 256 p.; Assumani BUDAGWA, *Noirs-Blancs, Métis. La Belgique et la ségrégation des Métis du Congo belge et du Ruanda-Urundi (1908-1960)*, uitgegeven in eigen beheer, 2014, p. 27-30 en de bibliografie op p. 377-386; Sarah HEYNSSENS, *De kinderen van Save. Een geschiedenis tussen Afrika en België*, Polis/Pelckmans, Kalmthout, 2017, 17-18 en de bibliografie op p. 343-344. Zie ook www.metis.arch.be, website onder beheer van het Algemeen Rijksarchief, in verband met het onderzoeksproject Resolutie-Metissen 2019-2026. De Franse term *métis* wordt in het Nederlands ook vertaald als *mesties/mestiezen*, wat dan meestal specifiek gebruikt wordt voor half blank/half indiaans. Tijdens een ontmoetingsmoment van metissen en hun families in het AfricaMuseum Tervuren op 19 november 2022 bleek vooral het werk van Sarah Heynssens een soort wake-up call te zijn geweest voor de direct betrokkenen om op te komen voor hun rechten. Op 25 april 2017 bood mgr. Johan Bonny, bisschop van Antwerpen, verontschuldigen aan voor het aandeel van de katholieke kerk in het leed dat de metissen uit de koloniale tijd hebben ondergaan. Twee jaar later, op 4 april 2019, bood premier Charles Michel officieel in de Kamer van volksvertegenwoordigers de Belgische verontschuldigen aan voor de wijze waarop de kolonisator is omgegaan met de metissen. Deze kunnen nu bij hun zoektocht in verband met hun afstamming voor ondersteuning terecht bij het team van het vermelde federaal onderzoeksproject en het Vlaams Afstammingscentrum te Gent.

84 Luc DECORTE, *Raf van de Linde in gesprek met Luc Decorte*, in: *Vlaanderen* 39/233 (1990), 419. Zie ook noot 69.

kwetste (p. 47). Dat tere punt komt ook aan bod in de laatste twee hoofdstukken VIII en IX, waarin de *apartheid* van blank en zwart leven in de koloniale realiteit in beeld komt: blanken die niet (meer) in zwarte cités komen, de colour-bar die symbool wordt van segregatie, zwarte huisboys zowat de enigen zijn die nog met de blanke gezinnen in contact komen, en gebrek aan respect voor de zwarte bevolking tot wrok leidt (p. 51-63).

Op twee themata ga ik afzonderlijk iets verder in wegens hun groot gewicht in de evolutie van de koloniale-missionaire samenleving en in de missie-context van Jeroom Van Hecke.

4.4 KATHOLIEKE MISSIE EN KOLONIALE STAAT: DE WORM ZAT AAN DE WORTEL

Het meest in het oog springende aspect in het betoog van Delval is de verhouding tussen katholieke missie en koloniale staat. Een algemeen verspreid beeld over de *koloniale drievuldigheid/drie-eenheid*, de *trinité coloniale*, zegt dat in koloniaal Congo de macht werd gedeeld onder de staat, de (katholieke) kerk en het kapitaal (de grote ondernemingen). Delval schaart zich terecht achter de idee dat het allemaal toch iets complexer in mekaar zit. Hij beschrijft hoe de verhouding tussen missionarissen en staatsagenten in het dagelijks leven zich ontwikkelt: *Er ontstond een over het algemeen prettige, soms plaatselijk gespannen, maar na steeds weer bijgelegd geschil overal draaglijke verhouding waar beide partijen hun voordeel mee deden* (p. 12). De natuurlijke wijze waarop de missie van bij haar komst op het terrein een rol gaat spelen in de realisatie van de beschavingszending, materieel en moreel, leidt tot *komplikaties (...)* *toen zij deze rol met en naast de Staat ging spelen, hetzij omdat deze gedeeltelijk in gebreke bleef, hetzij omdat zij bepaalde invloedssferen wilde bewaren die haar essentieel leken voor haar zending* (p. 14). Haar basisopdracht van *gaat en onderwijst* interpreteert ze veel ruimer dan *leert ze onderhouden al wat ik u heb geboden* met als gevolg: *een steeds latente mogelijkheid tot konflikten* (tussen staat en missie) en de Congolezen bovendien *verloren licht het onderscheid tussen de eigen taak van die twee machten. Hoe gans natuurlijk, wenselijk en onvermijdelijk deze verbintenis tussen kolonisatie en evangelizatie ook scheen, zij droeg reeds in haar oorsprong de kiemen van de ontbinding die op zeker ogenblik voor beiden funest konden worden* (p. 13). Finaal loopt het verkeerd tussen beide machten, vanaf het einde van de jaren veertig en vooral in de tweede helft van de jaren vijftig: *een te verwachten uitvloeisel van wat in oorsprong ‘un mariage de raison’ mocht heten*. En daarom besluit hij: *de worm zat aan de wor-*

tel.⁸⁵ Met de wortel wordt verwezen naar het nationaal partnerschap dat reeds ontstaat tussen koning Leopold II, het Vaticaan en het Belgisch episcopaat in de jaren 1880. De hele passus omvat enkele van de meest gebalde en iconische zinnen over dit thema. Zijn gekozen stijl in de brochure getrouw, laat hij wel de besluitzinnen voorafgaan door: *Wij spreken hier daarom - misschien ietwat te laks! - ongaarne van schuld. Hij wil niemand's intenties, noch het recht om uit te komen voor zijn overtuiging, in twijfel trekken* (p. 16).

De stelling van Delval is in 1966 niet helemaal nieuw. Zij werd tien jaar vroeger in België al op tafel gelegd door de Franstalige witte pater Guy Mosmans (1910-1983), die van 1957 tot medio 1960 de officiële contactman tussen de katholieke missies en de Belgische koloniale overheid zal worden en nadien secretaris-generaal van het episcopaat van Congo. Op het internationaal forum van de academische wereld nam in meer algemene termen de Tunesische onderzoeker Albert Memmi in zijn vermaard geworden *Portrait du colonisé, précédé du portrait du colonisateur* (1957) een analoge positie in. Guy Mosmans, prominente stem in de vernieuwingsgezinde strekking van de katholieke missies, bepleitte in april 1956 de noodzaak van distanciëring ten aanzien van de koloniale staat: *Or, la formule de collaboration (sic), qui a été suivie fidèlement jusqu'ici, risque de faire apparaître l'Église comme ayant partie liée avec le gouvernement en L'indépendance de l'Église doit donc être nettement affirmée.*⁸⁶ Het belangrijkste argument voor die opstelling ligt volgens hem in de emancipatie-ambities van de Congolezen. Deze zullen onvermijdelijk leiden tot frictie met de koloniale autoriteiten. De katholieke missies willen niet in dat kader als de natuurlijke bondgenoten van die autoriteiten beschouwd worden, zeker niet op een moment dat het koloniaal bestuur zelf de confrontatie zoekt in het onderwijsbeleid. In de beginfase van de evangelisatie heeft de kerk te midden van de chaos van dat moment natuurlijkerwijze allerlei maatschappelijke taken op zich genomen (inzonderheid het onderwijs), maar eenmaal dat de nodige civiele structuren tot stand zijn gekomen, is het ogenblijk rijp voor de differentiatie van de functies. Die rijpheid heeft in essentie te maken met het feit dat een nieuwe maatschappelijke situatie zich aan het ontwikkelen is: *En présence de cette société africaine*

85 Zie hoofdstuk II *Zat de worm niet aan de wortel?*, p. 10-16. Citaten uit 12-16.

86 Guy MOSMANS, *L'Église à l'heure de l'Afrique*, Casterman, Tournai, 1961, 24-25, in het artikel *Les impératifs de l'action missionnaire* van 21 april 1956. Het boek van 1961 is een bundeling van artikels die voorheen van 1956 tot 1960 afzonderlijk verschenen in *La Revue Nouvelle*, Belgische sociaal-politiek en economisch georiënteerde periodiek sinds 1945.

*qui s'organise socialement, économiquement et même politiquement, et dans laquelle ceux qui détiennent le pouvoir se montreront de plus en plus jaloux de leurs prérogatives et admettront de moins en moins des ingérences "cléricales", nous devons veiller avec soin à établir une distinction nette entre ce qui est proprement apostolat et tout ce qui relève de l'action temporelle.*⁸⁷ In het missionair discours doen zich nu twee distanciëringen tegelijkertijd en gekoppeld voor: ten aanzien van de koloniale staat en ten aanzien van de eigen keuze voor het opnemen van temporele taken als zeer zichtbaar onderdeel van het evangelisatiewerk.

Die Belgische situatie staat ook niet helemaal los van wat internationaal aan het gebeuren is. Nu het koloniaal concept op internationaal niveau in de feiten op springen staat, beschrijft Albert Memmi niet enkel de absolute kloof tussen kolonisator en gekoloniseerde maar ook de daarmee gepaard gaande relatie tussen missie en staat: *Les relations entre l'Église (catholique ou protestante) et le colonialisme sont plus complexes qu'on ne l'affirme parmi les gens de gauche. L'Église a beaucoup aidé le colonialiste, certes; cautionnant ses entreprises, lui donnant bonne conscience, contribuant à faire accepter la colonisation, y compris par le colonisé. Mais ce ne fut pour elle qu'une alliance accidentelle et profitable. Aujourd'hui que le colonialisme se révèle mortel, et devient compromettant, elle décroche partout; elle ne le défend plus guère, quand elle ne commence pas déjà à l'attaquer. En somme elle s'est servie de lui comme il s'est servi d'elle, mais elle a toujours gardé son but propre.*⁸⁸ Een aantal elementen in deze gedachtengang klinken precies op het moment dat ze geschreven worden, in de tweede helft van de jaren vijftig, zeer vertrouwd met wat op hetzelfde ogenblik aan het gebeuren is met de missie in Congo. Deze overwegingen zijn ook zeer duidelijk aanwezig bij de leidinggevende franciscanen in Katanga, zoals blijkt uit de jaarrapporten waaruit ik hoger geciteerd heb. Raf Van Hecke/Nestor Delval vertolkt ze op zijn beurt in de brochure van 1966.

4.5 DISPUUT OVER DE KOLONIZATIE- EN EVANGELIZATIE-METODE

De *kolonizatie- en evangelizatie-methode* die Delval bedoelt, is het *paternalisme* dat hij bepalend acht in het hele doen en laten van de machtige koloniale actoren - de staat, de grote economische maatschappijen, de missie - *op grond van de overweging dat de zwarte*

⁸⁷ *Ibid.*, p. 26

⁸⁸ Albert MEMMI, *Portrait du Colonisé, précédé de Portrait du Colonisateur, et d'une Préface de Jean-Paul Sartre*, Petite Bibliothèque Payot, Paris, 1973 (1ste editie 1957), 101.

mens de kenmerken van kind en pupil vertoonde (p. 35). Het is het essentiële cement in de *beschavingszending* van die drie hoofdactoren, ook al lopen de dagelijkse lokale verhoudingen niet over rozen. Delval beschouwt het als een van de kwetsbaarheden van het hele koloniaal bouwwerk. Toch was er volgens hem *ondertussen ook een stem opgegaan* die de gegrondheid van die methode in twijfel trok: pater Placied Tempels ofm, de auteur van het boek *Bantoe-Filosofie* van 1945-'46 (p. 37-38).⁸⁹ Het belang van diens inzichten schat hij zo in: vooreerst *dat het vruchteloos was te willen beschaven terwijl men niet eens wist aan wat men schaaftde* - daarom is het bewustzijn en de kennis van de *Bantoe-Filosofie* essentieel - en wie wil beschaven zonder met hen echt in geestelijk contact te kunnen treden, *loopt gevaar de 'mens' te doden, het getal ontwortelden te verhogen en aldus opstand voor te bereiden*. De laatste zinsnede laat hij zelfs in hoofdletters zetten: OPSTAND, *niet als gevolg van slechte behandeling en uitbuiting, maar van een verkeerde manier van kolonizeren en beschaven! De theorie (sic) van Tempels bevatte in wezen de veroordeling van alle paternalisme*. Ook hier plaatst hij toch nog de nuancerende kanttekening: dat men dat paternalisme *zeer bezwaarlijk door iets anders had kunnen vervangen, zelfs nu nog* (p. 38).

De centrale figuur in deze analyse is de franciscaan pater Frans (kloosternaam: Placidus /Placied, vaak ook in de Franse versie Placide) Tempels (1906-1977). Hij vertrekt als Vlaams (aan vaderskant Limburgs) minderbroeder-franciscaan in november 1933 naar het apostolisch vicariaat Lulua.⁹⁰ Na bijdragen over de Afrikaanse wijze van denken, verschenen in verschillende tijdschriften in 1944-1945, publiceert hij in 1945 bij Lovania in Elisabethstad een vertaling van Nederlandse tekstfragmenten. Het jaar daarop in 1946, verschijnt bij uitgeverij De Sikkels in Antwerpen de Nederlandstalige versie, die beschouwd wordt als de eigenlijke originele versie van het boek, onder de titel *Bantoe-Filosofie*.⁹¹ Binnenkerkelijk (tot in Vaticaanse

89 Zie over de relatie van Jeroom Van Hecke met Placied Tempels ook: Julien VERMEULEN, *Van afscheid ...*, 27-28. Hij vermeldt daarin dat de titel van een van zijn werken *De weg is zo lang*, teruggaat op een inzicht van Tempels.

90 Zie Ladislav KERKHOVE, *De Belgische Minderbroeders in Congo*, 1934, 39.

91 Over de betekenis van Placied Tempels en zijn geschriften zijn al boekenkasten vol geschreven, vanuit verschillende invalshoeken (filosofie, antropologie, missiologie, geschiedenis). Ik houd het hier bij een heel selectieve verwijzing naar: de zeer informatieve bronuitgave door de Vlaamse scheutist-historicus François/Frans BONTINCK (1920-2005), *Aux origines de La Philosophie Bantoue. La correspondance Tempels-Hulstaert (1944-48)*, Kinshasa, 1985, 209 p. (p. 6-8 voor de publicatiehistorie); P. Luitfried HANSEN, *De literaire nalatenschap van P. Placied Tempels o.f.m.*, in: Franciscana, 1983/3-4, 147-214, 1984/1, 3-42, en 1985/1, 41-83; verschillende

kringen) veroorzaakt dat heibel maar uiteindelijk krijgt hij toch groen licht voor verdere publicaties. Deze zijn dan meer gericht op de praktische catechese die op zijn hoofdwerk kan gebaseerd worden (*Catéchèse bantoue* 1948, *Notre rencontre* 1962, e.a.). Het begrip *ontmoeting* tussen mensen, in dit geval tussen blank en zwart, staat daarin centraler dan belering vanuit een westerse superieure rationaliteit. Daaruit groeit in de omgeving van Kolwezi, in de loop van de jaren vijftig, ook een beweging, de Jamaa. Dat Kiswahili-woord staat voor familie, gemeenschap, ook kerkgemeenschap. Ook dat geeft overigens aanleiding tot heibel binnen het kerkinstituut. Het is heel evident dat Delval verwijst naar zijn ordegenoot Tempels. Deze werd en wordt internationaal erkend voor zijn betekenis in de herwaardering van de Afrikaanse identiteit in de 20ste eeuw via zijn impact op wat genoemd wordt de *Afrikaanse filosofie* en de *Afrikaanse theologie*. Helemaal kritiekloos gebeurt dat niet, omdat hij volgens zowel Westerse als Afrikaanse critici niet uitdrukkelijk het fundament van kolonisatie en eenzijdige missionering zou afwijzen. Ook Delval heeft het over de kritiek op de *methode* van kolonisatie en evangelisatie, niet over de essentie ervan. Het feit dat Delval énkél naar Tempels verwijst, is min of meer te begrijpen wegens diens prominente positie, maar ook omdat beiden gedurende een vijftal jaar dichte collega's zijn in Kolwezi. Ik heb daar vroeger al op gewezen. Toch is bij de exclusieve verwijzing naar Tempels een bedenking te plaatsen. Hij krijgt immers op die manier een te geïsoleerde positie toebedeeld. Hij is vooral een (weliswaar heel belangrijke) schakel in een keten die al vrij snel in de 20ste eeuw tot stand komt en vanaf het interbellum via de zoektocht van tientallen katholieke missionarissen geleidelijk ruimte creëert voor de ontwikkeling van een lokaal christendom in liturgie en, van een zwaardere betekenis, in de theologie. De schakels van die keten vertonen verschil in persoonlijk talent en in de mate waarin

teksten van docent filosofie Herman LODEWYCKX zoals de lezing op 5 februari 2013 over *Placide Tempels' Bantu Filosofie nog actueel?* die op het internet te consulteren is, zie https://www.academia.edu/6496479/Tempels_Eindhoven_050213; Piet CLEMENT, *Tempels Revisited. The Conversion of a Missionary in the Belgian Congo, 1930s-1960s*, in: Vincent VIAENE, Bram CLEYS & Jan De MAEYER, *Religion. Colonization. Decolonization*, Leuven University Press, 2020, 241-260; ten slotte de heel recente publicatie van Frans DOKMAN & Evaristi Magoti CORNELLI, *Beyond Bantu Philosophy, contextualizing Placide Tempels's initiative in African thought*, Routledge, London, July 2022, met de inbreng van vooral Afrikaanse auteurs. Het werk werd voorgesteld in de minderbroeder-periodiek *Handdruk* 52/4 (2022), december 20-21, naar aanleiding van de overhandiging van het eerste exemplaar aan pater Joseph (Antoine) Mbuyi. In het KADOC, Archief ofm is de figuur van Tempels zeer uitvoerig aanwezig. Dat is ook het geval op de website *Aequatoria* van de missionarissen van het heilig hart: <http://www.aequatoria.be/tempels/indexFR.htm>.

zij zich engageren. De keten vertoont ook fasen: van weinig meer dan een vorm van belangstelling voor de Afrikaanse tradities over een vorm van respect die leidt tot actieve zoektochten naar aanknopingspunten waarop ze efficiënter de christelijke boodschap kunnen enten tot een meer fundamentele vraagstelling rond de ontwikkeling van een *theologie van de lokale kerk*.⁹² De lijn tussen de vrijwel complete afwijzing van de Afrikaanse culturen op het einde van de 19de eeuw, wanneer kolonie en missie in Congo tot stand komen, en de omwenteling van de geesten tijdens het Tweede Vaticaans Concilie in de eerste helft van de jaren negentienzestig richting een nieuwe kerk en een nieuwe missie, komt mede door de exclusieve focus op pater Tempels niet uit de verf. Nochtans posteren zich reeds binnen de Belgische minderbroeders in de jaren vijftig verschillende figuren in die ontwikkeling op de voorgrond, vanuit verschillende domeinen. Naast Placied Tempels, gaat het bijvoorbeeld om de literator en academicus-antropoloog Jaak (kloosternaam: Theodoor) Theuws (1914-1991), alias Jac. Bergeyck, en de musicus-koorleider Maurits Jan Lodewijk (kloosternaam: Guido) Haazen (1921-2004). Met betrekking tot pater Theuws heb ik vroeger al gewezen op de betekenis van zijn literair werk.⁹³ Pater Haazen vertrok naar het vicariaat Lulua op 6 april 1953 en verbleef in de parochie Sint-Bavo (C.E.C., cité) van Kamina tussen 1953 en 1960. Daar werd hij directeur van de lagere school. Hij richtte er een zwart jongenskoor op dat in 1956 de titel van *Troubadours du Roi Baudouin* krijgt. Met hen oogst hij internationaal succes door hun optredens in het paviljoen van de katholieke missies in de sectie Belgisch Congo en Ruanda-Urundi op Expo '58 in Brussel, met de uitvoering van de *Missa Luba* als hoogtepunt. Het koor reist overigens in dat jaar zowat heel België rond. De bijdrage van pater Guido ligt vooral in de introductie van Afrikaanse/Congolese muziektradities in de katholieke liturgie.⁹⁴

92 Voor de betekenis van missionair Congo, zwarte geestelijken inclusief, in die ontwikkeling, zie mgr. Tharcisse TSHIBANGU, *La Théologie Africaine. Manifeste et Programme pour le développement des activités théologiques en Afrique*, Éditions Saint Paul Afrique, Kinshasa, 1987, 159 p.

93 Zie noot 57. Pater Theodoor Theuws vertrok naar Congo op 27 september 1947, onder meer naar Kolwezi. Wanneer Jeroom Van Hecke aankomt in Kolwezi, is Theuws net met verlof vertrokken om te werken aan zijn studie over de (Ba)Luba (Lijsten in KADOC, Archief ofm, D. nr. 11165). In 1958-59 is hij even terug in Kamina Sint-Bavo en vertrekt dan terug naar België. Hij komt dan later (1962) enkel nog terug naar Congo voor universitair onderwijs (Leopoldstad, Lubumbashi) (biografische notitie door pater DE ROECK, in boek II, 387-397; KADOC, Archief ofm, D. nr. 11132/3-4). Van Hecke spreekt zich lovend uit over zijn confrater Theuws tijdens ons gesprek van maart 2018.

94 Zie onder meer: Guido HAAZEN ofm, *Hoe ontstond de Missa Luba?*, in: *Zingend Afrika*, St. Franciskusuitgeverij/Steunkomitee Troubadours van

De genoemde franciscanen zijn alle drie in de tweede helft van de jaren vijftig verbonden aan het vicariaat Lulua. Bij de andere tak van de minderbroeders, de kapucijnen (ofm cap, soms omc), in het noordelijker gelegen vicariaat van Ubangi, is in die zelfde sfeer vooral de iets oudere Basiel (ook Baselis) Tanghe (1879-1947) te situeren. Hij verbleef in Congo van 1910 tot 1946, werd er apostolisch vicaris in 1935 en maakte naam met zijn antropologisch onderzoek bij de Ngbandi-etnie.⁹⁵ Hij schreef met groot ontzag het Woord Vooraf van de eerste Nederlandstalige boekversie van Tempels' *Bantoe-Filosofie*, 1946. Ook zijn hoger al vermelde jongere confrater-kapucijn Guido Tireliren liet zich na een kort verblijf in Congo-Ubangi in zijn literair werk vooral inspireren door diezelfde Ngbandi-cultuur. Het werk van die figuren is interessant genoeg om een specifieke plaats toebedeeld te krijgen op de lijn van gebrek aan en groei van respect voor de Afrikaanse culturen sinds het einde van de 19de eeuw. Overigens ook op vandaag een onvoltooide lijn.

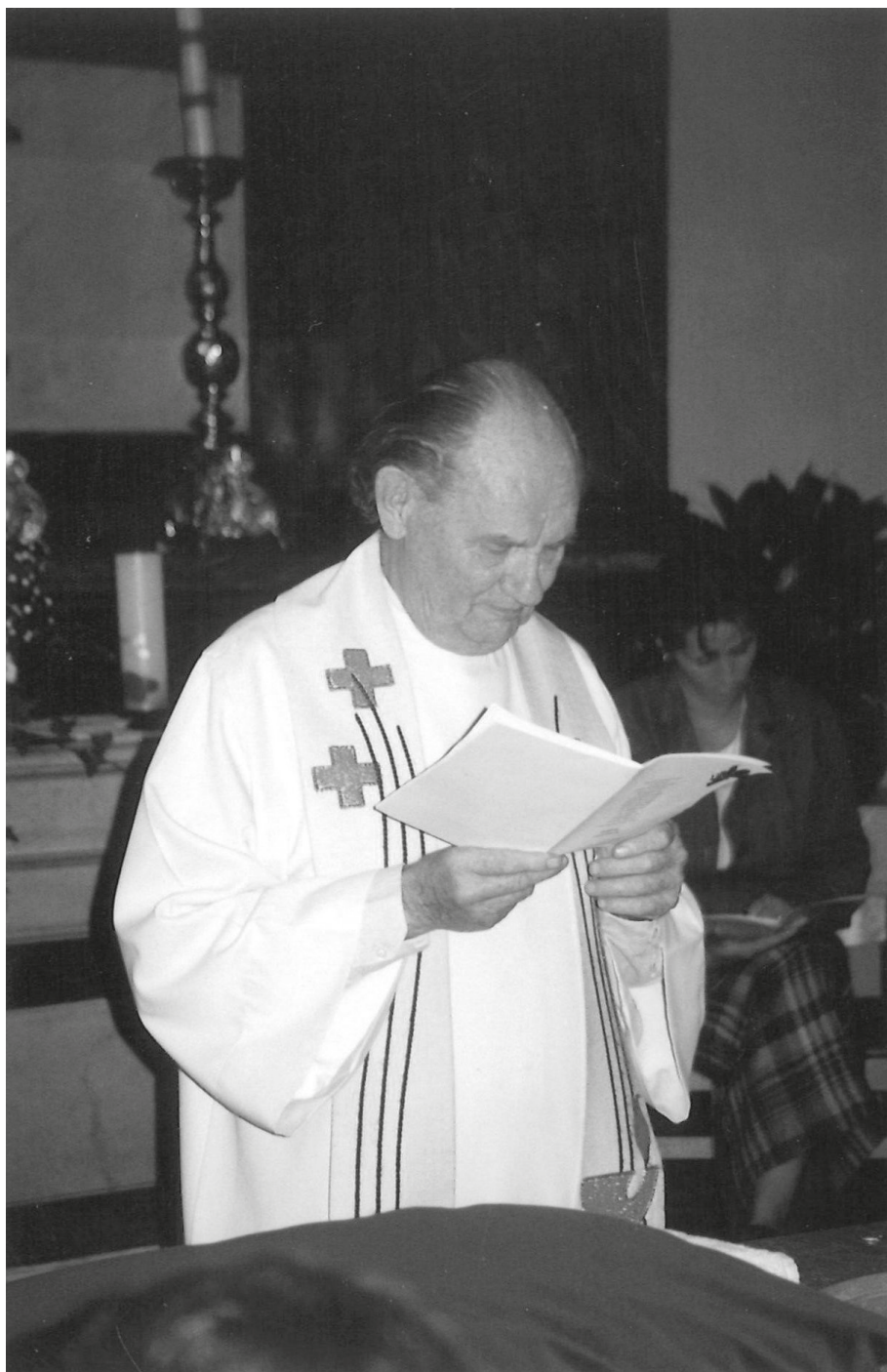
4.6 RAF VAN HECKE, DE MAN ACHTER DE PSEUDONIEMEN, OVER KOLONIE EN MISSIE

Schuld in Kongo? is een vroeg-postkoloniale reflectie op koloniaal Congo vanuit de hoek van de kwetsbaarheid van kolonie en katholieke missie, op een ogenblik dat velen in België liever niet actief herinnerd werden aan dat verleden.⁹⁶ Raphaël (Raf) Van Hecke is de auteur, Belgische ex-missionaris-franciscaan, seculier priester, in 1963 uitgeweken uit zijn thuisland naar Frankrijk om nieuwe lucht te vinden na het afscheid aan zijn orde, gepaard aan het vertrek uit zijn missiegebied. Onder het pseudoniem Nestor Delval, dat hem wat anonimiteit geeft, schreef hij in 1965 het denkkader uit waarmee hij van 1957 tot 1962 als pater Jeroom vertrouwd is geraakt in (de) Congo(-missie) en waarmee hij ook kleur en geur geeft aan zijn literair

Koning Boudewijn v.z.w.d., Mechelen/Brussel, 1960, 68. (KADOC, Archief ofm, D. nr. 6688, brochure *Zingend Afrika*, 1960; en nr. 11127/1, *Troubadours du Roi Baudouin*). Hij vertrok medio 1960 definitief terug uit Congo, verliet vijf jaar later zijn orde, kreeg toestemming van Rome en de minister-generaal voor terugkeer tot de lekenstaat (laïcisatie) in september-oktober 1965. Maurits Haazen overleed op 20 augustus 2004. Mark VAN DE WOESTYNE, (*Pater*) *Guido Haazen overleden*, in: *De Eeclonaar* 9 september 2004, p. 14. Zie ook hoger onder het hoofdstuk *Traject in Congo* en noot 46.

95 Voor meer informatie over Basiel Tanghe zie onder meer: August ROEY-KENS ofm cap, *L'oeuvre scientifique du feu Mgr Tanghe*, in: *Aequatoria* 11 (1948), 87-97. Op <http://www.aequatoria.be/04frans/032biobiblio/0321TANGHE.htm>. is het stuk digitaal te vinden.

96 Ik gebruik de term postkoloniale in die schrijfwijze (zonder streepje na post) in de chronologische betekenis.

Raf Van Hecke, priester op latere leeftijd (Bibliotheek Evergem).

werk onder een ander, meer bekend pseudoniem Raf Van de Linde. De analyse baadt in het beeld van de kolonie zoals hij ze zelf ervaart en zoals het in de herinneringen van de direct betrokkenen leeft in haar laatste drie onrustige jaren en een ongeveer even lange periode van tumultueuze overgang naar een zelfstandige staat. Uit de nevelen van de *wortels* van de kolonie haalt hij enkele flitsen over geweld en misbruiken ten aanzien van de inlandse bevolking en over de samenwerking tussen koloniale staat en katholieke missie. De fase van het bevoogdend paternalisme in de concrete verwezenlijking van de gemeenschappelijke noemer van de *beschavingszending* door de grote actoren staat, ondernemingen en missie, maakt het overgrote deel van de brochure uit. Het wordt opgebouwd aan de hand van een hele reeks aspecten die Delval behandelt als een vorm van pijnpunten en knipperlichten die de kwetsbaarheid uitmaken van de hele constructie op het ogenblik dat een nieuwe politieke en sociale werkelijkheid in zicht komt. Daar ligt het belang van het essay. Zijn drang tot registratie van dit soort gegevens is in overeenstemming met wat hij in het interview met Julien Vermeulen (2000) over zichzelf zegt, ook al is dat vanuit een andere context: *Ik registreerde meer dan ik de weg wees, en het lag veeleer in mijn bedoeling de vinger te leggen op een wonde en aan te tonen wat er aan de hand was, dan als voorloper of baanbreker te willen fungeren* (p. 29).

Wat is het essay niet? Het is geen historische analyse van de evolutie van het koloniaal en missionair concept dat in oorsprong ontwikkeld is op het einde van de 19de eeuw tot op het moment dat het essay geschreven wordt. Dat valt het meest op in de schets van wat de auteur *de kolonizatie- en evangelizatiemethode* en de kritiek op de *teoretische gegrondheid* daarvan noemt. Op het ogenblik dat Van Hecke/Delval de brochure schrijft, is het decreet van het Tweede Vaticaans Concilie *Ad Gentes* over de missionaire activiteit van de kerk overigens nog niet officieel afgekondigd (dat gebeurde pas op 7 december 1965). In de meer algemene oordeelsvorming over het kolonisatie-fenomeen is het nog wachten tot het midden van de jaren 1980 vooraleer in België de frontale aanval op het aspect koloniaal geweld gelanceerd wordt, en tot de jongste eeuwwisseling vooraleer de roep om *dekolonisering* - de algemene afwijzing van kolonisatie *in se* - de publieke opinie bereikt. De jongste jaren wordt die roep zeer intens, zeker vanaf 2018, en leidt ze onder meer tot de parlementaire commissie (2020-2022) met betrekking tot het Belgisch koloniaal verleden. De koortsachtigheid waarmee de Belgische politieke wereld nu op zoek is gegaan naar een definitief oordeel over *het ware gelaat* van het Belgisch koloniaal, inclusief missionair, verleden resulteert vooralsnog niet in een globale consensus. Wel is het maatschappelijk debat ongetwijfeld weer aangezwengeld en is er weer een massa

onderzoeksmateriaal beschikbaar om tegen het licht te houden. Zinnen van Raf Van Hecke, alias Nestor Delval, als: *De moeilijkheden doken slechts op wanneer de blanke het zwarte rechtvaardigheidsgevoel kwetste* (p. 47 van het essay) en: *De meesten (van de 'mulatten') zullen ons nooit vergeven, zoals ook wij nooit meer bij machte zullen zijn een smet uit te wissen die onherroepelijk aan ons koloniaal verleden kleeft* (p. 45), leg ik graag mee in die actuele korf.

Wanneer hij meer dan dertig jaar later, in 2000, gevraagd wordt, of hij zelf ooit getwijfeld heeft aan de rol van de missionering en hoe hij dan aankijkt op de effecten ervan, antwoordt hij: *Ik heb altijd ervaren dat de Afrikanen religieuzer zijn dan wij. (...) Want er zijn veel authentieke christenen in Afrika. In die zin was de onafhankelijkheid zeker niet het einde van de Afrikaanse kerk. Het was het begin, het verderzetten van een kerk met een inheemse clerus.*⁹⁷

SPECIFIEKE BIBLIOGRAFIE

Artikels waarnaar niet werd verwezen in de voetnoten:

Paul HARDY, *Een paar actuele problemen in de hedendaagse Vlaamse roman*, in: De gids op maatschappelijk gebied LVII (1966), 591-595. Passus over De Moeloeba Catteeuw van Raf van de Linde op p. 594-595.

Paul HARDY, *Bij benadering. Dagwerk van een recensent*, Uitgeverij De Roerdomp Brecht/Antwerpen, deel 1 A-K (366 p.) en deel 2 L-W (357 p.). In deel 2: *Die tijd is nu voorbij* (194-196), *De Moeloeba Catteeuw* (196-199), *Aas voor de leeuwen* (201-203), *De weg is zo lang* (203-206), *En toch werd alles anders* (207).

NN, *Vlaams romanschrijver vertrekt als missionaris naar Kongo*, in: De Standaard, 2 mei 1957.

VI. L., *Hij kan het schrijven niet laten. Priester-schrijver Raf van de Linde publiceert al 27 romans, verhalenbundels en studies*, in: Bijlage Kijk op weekend, Het Volk, 14-15 oktober 2000.

Marcel STORME, *van de Linde (Raf): Aas voor de Leeuwen*, Boeken-gilde De Clauwaert, Leuven, 1967, 263 p., in: Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der Zittingen, 1968/3, 863.

Raphaël VAN HECKE, *Raf van de Linde, letterkundige*, in: Vlaanderen 17/97 (1968), 43-44.

Julien VERMEULEN (red.), *De Afrikaroman in Vlaanderen*. Thema-nummer, in: Vlaanderen 38/225 (1989), 1-41.

97 Julien VERMEULEN, *Van afscheid...*, 27.

ARCHIEVEN

Gemeentelijke bibliotheek, 9940 Evergem

Persoonlijke archiefkoffers gedeponereerd door Raphaël Van Hecke, vermeld als BE, Van Hecke I, II of III, zie de inleiding van deze bijdrage. Met dank aan Brenda De Windt, bibliothecaris, en medewerkers.

KADOC, Leuven/Lias, Vlamingenstraat 39, 3000 Leuven

Vermelding: KADOC, Archief ofm, met dossiernummer. KADOC staat voor Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving, gelieerd aan de katholieke universiteit van Leuven. Met dank aan de wetenschappelijke medewerkers Jo Luyten, Luc Vints, Godfried Kwanten, naast de medewerkers van de leeszaal o.l.v. Patricia Quaghebeur.

Volgende nuttig verwachte en bevonden dossiers, toegankelijk gesteld onder KADOC-beheer:

I. Organisatiearchieven/Religieuze instituten - Mannen

Minderbroeders (ofm), Vlaamse Provincie Sint-Jozef (1833-);

2.1.3. Ledenadministratie: personeelsdossiers

nr. 1558 Haazen, pater Guido

nr. 2627 Van Hecke, pater Jérôme [sic]

2.3. Persoonsarchieven

Haazen Guido nrs. 6685, 6686, 6687, 6688 (vooral in verband met de Troubadours du Roi Baudouin)

2.7. Archief Hoofdprocurer Franciscaanse Missies Mortsel

2.7.1. Algemeen

nr. 12396 Briefwisseling Missieprocurer – Provinciaal (1959-1966)

nr. 11142 Correspondentie hoofdprocurer (1957-1971)

nr. 12721 Persoonsfiches Commissariaat Lulua

2.7.3. Missionarissen

nr. 12445/1-2-3 Steekkaarten

nr. 11165 Lijsten (1945-1959)

2.8.2. Archiefcollecties m.b.t. de missies - Kongo Algemeen

nr. 11123/1-3 Stukken betreffende de regio Lulua (1932-1996)

nr. 11127 Stukken m.b.t. Les Troubadours du Roi Baudouin (1955-1959)

nr. 12527 *Zingend Afrika*, Troubadours (1958)

nr. 11163 Correspondentie provinciaal - collège Kolwezi (1948-1984)

nr. 11129/1-2-3 Commissariaat van Mpala (1941-1978)

2.8.2. Kongo Onderwijs

nr. 11151/1 Collège Baudouin Ier Kolwezi (1959-1963)

nr. 11162 Lycée/Collège Jean XXIII (1950-1969)

2.8.2. Archiefcollecties - Kongo Geschiedenis en Documentatie

nr. 11131 tot 11133 Hildebrand De Roeck ofm, *De Geschiedenis van de Congo-missie der minderbroeders, 1920-1985* (onuitgegeven compilatie van gegevens uit het Congo-archief van de minderbroeders)

II. Organisatiearchieven / Kunst & Cultuur / Davidsfonds Uitgeverij (1913-2008)
nr. 21.4 Recensies, knipsels (...) Uitgaven 1966-1967.

Generaal archief ofm/pater Antoine (Toon) Mbuyi, p/a Minderbroedersstraat 19, 3500 Hasselt

Vermelding: Generaal Archief ofm Hasselt, Compilatie P. A. Mbuyi, Bundel (I, II of III). Met dank aan pater Antoine (Toon) Mbuyi ofm.

Drie bundels gekopieerde stukken (I, II en III) met betrekking tot het vicariaat Lulua/bisdom Kamina en het gardianaat Kamina-Kolwezi, gecompileerd door pater Mbuyi als algemeen archivaris van de orde te Rome, tijdens de jaren 1990.

Bundel I is de belangrijkste. Hij omvat de jaarrapporten voor Rome (Congregatie voor de Voortplanting van het Geloof) vanwege het vicariaat Lulua/bisdom Kamina en het commissariaat Kamina-Kolwezi voor onder meer de periode 1957-1962.

Universiteitsbibliotheek Gent

Met dank voor de digitale service inzake kranten- en tijdschrift-artikels.

Stadsarchief eeklo

Vermelding: Stadsarchief Eeklo. Met dank aan Freddy Pille (stadsarchief); Paul en Mark Van De Woestyne voor de suggesties.

Collectie De Eecloonaar (weekblad), met betrekking tot Raf Van de Linde jg. 1975, 28 februari en 10 oktober. Met betrekking tot Guido Haazen: jg. 1957, 10 maart (Bijvoegsel); jg. 1958, 6 april; jg. 2004, 9 september.

Chris DE CROP, Freddy PILLE & Arseen WITHOECK, *Personenklapper op De Eecloonaar (1944-2009)*, Stadsarchief i.s.m. de Geschied- en Heemkundige Kring van de stad Eeklo, 2013.

MONDELINGE BRONNEN

Gesprekken met

* Raphaël/Raf Van Hecke, 7 maart 2018.

* Barbara D'huyvetters en Lieve Blomme, 2022 (Maldegem), familie-contacten.

* Mark Van De Woestyne (Eeklo), betrokken in koor van Guido Haazen ofm tijdens diens verblijf in het franciscanerklooster te Eeklo begin jaren vijftig; zelf werkzaam als Belgisch coöperant in Katanga, oktober 1964-juli 1967; in contact met Van Hecke tijdens diens verblijf in woonzorgcentrum te Sleidinge.

* Piet Meesters, 2022 (Eeklo), ofm; leerling in het H. Hartcollege

Heusden-Zolder tijdens het directeurschap van Jeroom Van Hecke; oud-confrater van pater Jeroom, in contact gebleven met hem.

* Joseph (kloosternaam Antoine/Toon) Mbuyi ofm, 2022 (Hasselt), oud-algemeen archivaris van de orde; oud-confrater van pater Jeroom. Gemeentelijke Bibliotheek Evergem, *Interview Raf Van de Linde*

18 juli 2017. DVD, Duur: 58´.

